

ELANUL

Nr. 142
DECEMBRIE
2013

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL”
DIN GIURCANI, COMUNA GĂGEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

Vertebratele miocen superioare de la Crețești-Dobrina 1 și semnificațiile lor: date preliminare

Vlad CODREA, Laurențiu URSACHI, Alexandru SOLOMON

Pentru cea mai recentă eră geologică – Cenozoicul – începută în urmă cu circa 65,5 milioane de ani, Miocenul (intervalul cuprins între 23,3 – 5,3 milioane ani) semnifică un timp în care succesiunea unor evenimente climatice și geologice a determinat evoluții specifice, ce pot fi descifrate prin studiul faunelor și florelor fosile.

Între evenimentele climatice sunt de remarcat îndeosebi glaciațiunea miocen inferioară antarctică (Mi-1), care a determinat o scădere a temperaturilor cu efecte majore îndeosebi la nivelul Burdigalianului, succedată de o relativ spectaculoasă încălzire în Miocenul mediu (eveniment climatic cunoscut drept “Optimum climatic Miocen Mediu”), după care însă în Miocenul superior tendințele reci vor deveni din ce în ce mai puternic resimțite din cauza instalării calotelor glaciare din Antarctica, la început în partea orientală a continentului, iar subsecvent, în vest.

În Europa și îndeosebi în spațiul actual românesc, de o importanță aparte a fost evoluția Mării Paratethys, care începând cu Sarmațianul intră într-un proces de restrângere areală. Un fenomen paleogeografic perfect explicabil dacă este să privim evoluția Carpaților, care înregistrau tendințe de ridicare ce au fragmentat continuitatea Mării Paratethys. În Carpații Orientali, în Sarmațianul inferior a fost structurată ultima dintre pânzele de șarij (Pânza subcarpatică) care a șariat ariile platformice din vecinătatea estică (platformele Moldovenească și Scitică) sau sud-estică (Platforma Moesică). În ariile platformice estice, începând cu Sarmațianul poate fi consemnată o tendință de restrângere a ariilor acoperite de apele Bazinului Dacic, în contrapondere cu extinderea graduală a suprafețelor emerse. Pe uscaturile astfel apărute, se instalau flore și faune specifice, de un deosebit interes paleontologic.

În această ordine de idei este de subliniat un clivaj extrem de evident între progresele în cunoașterea faunelor marine și continentale miocene: decenii la rând, paleontologia românească s-a focalizat asupra studiului faunelor marine neogene – îndeosebi asupra aspectelor malacologice – care ofereau posibilitatea colectării unui material paleontologic bogat, semnificativ ca mesaj stratigrafic. Spre deosebire de alte țări europene cu tradiții în studiile asupra faunelor fosile terestre (e.g. Franța, Germania, Anglia), în România progresele la acest capitol au fost mult mai puțin consistente și totodată relativ discontinue, fiind legate mai degrabă de munca individuală a unor paleontologi îndeosebi universitari, de la Iași sau București. În consecință, în momentul de față țara noastră se află mult în urma altor țări în privința cunoașterii biodiversităților miocene continentale. Sub aspect sistematic mai este mult de adăugat la listele de taxoni deja întocmite, iar necesitatea unor investigații pe teren - acută. Problema majoră în cunoașterea faunelor de vertebrate continentale miocene românești constă în paucitatea siturilor fosilifere, care adeseori oferă doar resturi fragmentare ori izolate, uneori dificil de determinat. Iată de ce orice nou sit descoperit poate aduce un plus de cunoaștere atât asupra aspectelor sistematice, cât și paleoambientale.

În cele ce urmează, dorim să ne focalizăm asupra unei descoperiri care prin abundența și diversitatea vertebratelor fosile își va câștiga în anii care urmează o justificată notorietate în comunitatea paleontologilor din țară sau străinătate.

- continuare în pagina 2 -

Foto 1: Începuturile: printre primele lovituri de târnacop – Crețești 2011, la vreme de început toamnă... De la stânga la dreapta: Mircea Oancă, Alexandru Solomon (plan îndepărtat), Vlad Codrea (plan apropiat), Laurențiu Ursachi (în picioare).

Foto 2: 2012, vremea "artileriei grele"!

Foto 3: Cu smerită aplecare: Alex Solomon și Laurențiu Ursachi, descifrând tainele Pământului!

Foto 4: Acumularea unor resturi de țestoase terestre în poziții suprapuse ale carapacelor.

Foto 5: Craniu de rinocer alături de o coastă.

Foto 6: Mandibulă de *Hippotherium* la Crețești.

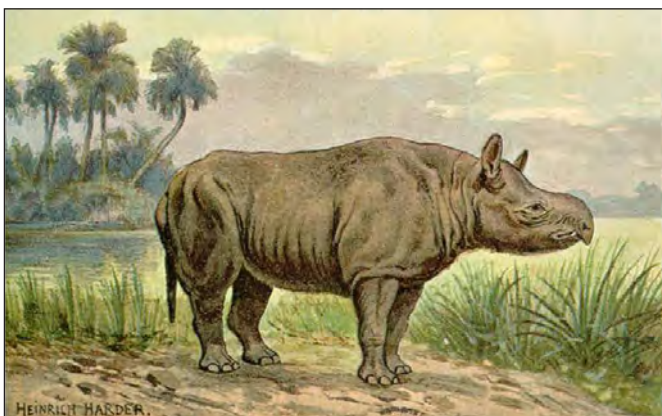

Foto 7: Reconstituire a rinocerului *Aceratherium incisivum*, de Heinrich Harder (după <http://es.wikipedia.org/wiki/Aceratherium>).

Noul sit în discuție a fost reperat pe teritoriul comunei Crețești, la mică distanță de Satu Nou, în pădurea Dobrina pe malul drept geografic al Văii Lohanului, în proximitatea drumului care leagă Crasna de Huși (DN 24). De altminteri, chiar lucrările de reamenajare a drumului în discuție au fost determinante pentru această descoperire, fiindcă au implicat și studii prelabile de descărcare de sarcini arheologică și paleontologică. Cu acest prilej, unul dintre noi (L.U.) a reperat o acumulare de vertebre terestre miocen superioare, subsecvent investigată prin campanii de săpături succesive desfășurate în anii 2011 - 2013 (Foto. 1, 2, 3). În anii trecuți, zona în discuție a mai furnizat unele resturi de vertebre fosile, însă valoarea acestora rămâne limitată din cauza caracterului izolat al descoperirilor și a poziționărilor stratigrafice vagi (Merlan, 2010, 2013). În privința sitului miocen de la Crețești stratigrafia nu lasă loc unor dubii, fiind vorba despre depozite care revin Sarmațianului superior (= Chersonian, Miocen superior), adică un interval cuprins între cca 10-11 milioane de ani în urmă. Acest aspect poate fi relativ ușor de lămurit, fiindcă depozitele investigate paleontologic se află poziționate sub nivelul cineritelor de Ruseni – nivel acceptat ca și limită stratigrafică Sarmațian superior (Chersonian)/Meoțian -, așa cum reiese și din harta publicată de Institutul Geologic al României (foile 1: 200 000, 22-Bîrlad, 14-Iași).

Vertebrele fosile se găsesc acumulate în nisipuri medii spre fine argiloase specifice unei câmpii fluviale. Modul de dispunere spațială a fosilelor și în general datele tafonomice, sugerează că acumularea resturilor de vertebre s-a produs într-un interval scurt de timp, probabil ca efect al unei viituri. Un astfel de scenariu depozitional este argumentat de reperarea unei îngrămădiri de exoschelete de țestoase, dintre care un specimen este complet suprapus altor trei (Foto. 4). Conexiunile anatomice ale scheletelor au fost deranjate prin împrăștierea și amestecarea oaselor diferiților taxoni, însă nu poate fi evidențiat vreun transport pe distanțe mari. Astfel, un craniu de rinocer a fost descoperit alături de unei coaste complete (Foto. 5). Totodată, nu poate fi evidențiată vreo sortare hidrodinamică, fiindcă vertebre de talie mică apar alături de taxoni de talie mare. Înaintea îngropării definitive, oasele au fost probabil expuse în contact cu aerul o perioadă suficient de îndelungată, astfel încât smalțul dinților unor taxoni de talie mare de mamifere a putut fi degradat, bucați de smalț fiind descoperite îngropate separat în sediment la o oarecare distanță de șirurile dentare de proveniență.

Dintre taxonii descoperiți la Crețești, alături de prezența unor șerpi (slab documentati în repertoriul săpăturii) și păsări, rețin atenția cu precădere chelonienii (țestoasele) extrem de bine reprezentați și mamiferele (care domină ca frecvență).

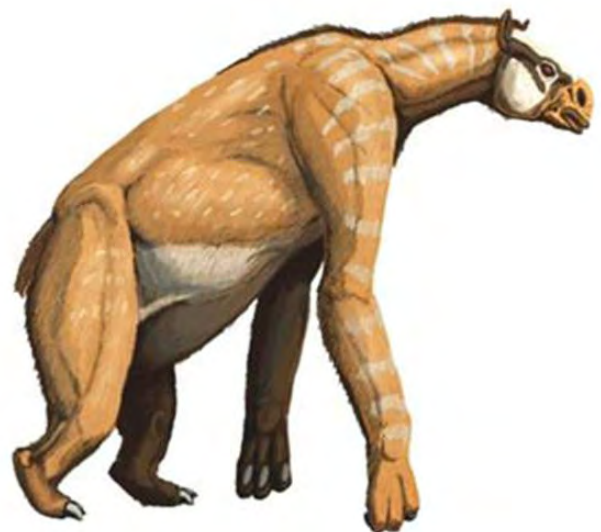

Foto 8: Reconstituire a unui reprezentant al genului *Chalicotherium* (după <http://es.prehistro.com/wiki/Chalicotherium>)

Țestoasele revin în totalitate testudinidelor. Aceste țestoase au fost semnalate în literatura de specialitate mai veche drept reprezentanți ai genului *Protestudo*, care însă a fost recent revizuit. Ca fizionomie, se asemănau foarte mult cu reprezentanții aflați și în fauna actuală a României, precum *Testudo graeca* din Dobrogea sau *T. hermanni* din zona Mehedinți.

Dintre mamifere, ierbivorele mari sunt foarte bine reprezentate la Crețești. Sunt de remarcat înaintea de toate perissodactylele (imparicopitatele). Dintre formele hippomorfe, sunt frecvente resturile cailor tridactili care revin genului *Hippotherium*, în aceste depozite fiind în discuție o formă medie spre mare (Foto 6). Acești cai cunoscuți și sub numele de hipparioni, cu importanță stratigrafică aparte pentru Neogen sunt binecunoscuți din extrem de numeroase localități fosilifere ale Europei. Pe continentul european au ajuns prin migrație dinspre Asia, bio-eveniment cunoscut în literatura paleontologică drept *Hipparion Datum*. În România, cele mai vechi dovezi ale acestei migrații provin din depozitele sarmațian medii terminale (Bessarabian) ale Formațiunii de Bârnova, în care se crede că s-a găsit cel mai vechi astfel de rest. Cert este că apariția acestor primi hipparioni (*Hippotherium primigenium*) a dus la eliminarea graduală din ecosistemele neogene sarmațiene a cailor de pădure (*Anchitherium*), care până atunci fuseseră larg răspândiți în Europa și care sunt dovediți în țara noastră prin resturi semnalate din Badenianul superior de la Miorcani în nordul Moldovei, sau din bazinele neogene ale Munților Apuseni. Spre deosebire de hipparioni, vechii cai anchitherini aveau dinți jugali cu coroane mai puțin înalte (brachiodonți), adaptați pentru triturarea vegetației moi din pădurile miocene.

Un număr chiar mai mare decât al resturilor de hippomorfe revine reprezentanților subordinului ceratomorpha. Dintre rinoceri, este clară prezența unui taxon lipsit de corn (*Aceratherium incisivum*), reprezentant evoluat al grupului acertherilor, dovedit prin foarte frumoase resturi craniene. Dovedește prezența unor peisaje împădurite, în proximitatea unor cursuri sau întinderi de apă (Foto 7), așadar un argument în plus pentru câmpia fluvială pe care o presupunem la Crețești.

Dacă prezența tapirilor nu a putut fi deocamdată dovedită la Crețești, pot fi în schimb semnalate cu acest prilej chalicotherii (*Chalicotherium*). Sunt ierbivore destul de rar întâlnite în faunele miocene europene, iar în România sunt cu atât mai mult, adevărate rarități, fiindcă până acum sunt cunoscuți exclusiv doar din depozitele sarmațiene ale Olteniei (însă printr-un unic os de membru), sau din depozite de asemeni sarmațiene de la Cluj (posibil *Chalicotherium grande*; date nepublicate). Fizionomiile acestor ierbivore sunt deosebit de stranii, iar reconstituirile înfățișează aceste animale ca având o aparență bizară (Foto 8): membre inegale (cele anterioare considerabil mai alungite în raport cu cele posterioare) care confereau o oblicitate accentuată a liniei spatelui animalului în vedere laterală, care duce cu gândul la o staționare ce se aseamăna cu cea a gorilelor actuale. În plus, membrele anterioare erau terminate cu gheare lungi, puternice și recurbate, falangele purtătoare ale gherelor având terminațiile terminale (distale) adânc despicate, elemente diagnostice pentru acest grup. Funcționalitatea acestor gheare este presupusă a fi servit pentru apucarea unor crengi ale arborilor pe care probabil chalicotherii le rupeau pentru a se hrăni. În faunele miocene europene chalicotherii au sunt cunoscuți doar din intervalul Miocen inferior-superior, însă în lume grupul a supraviețuit până în vremuri relativ recente (Pleistocenul timpuriu). În continentul european genul *Chalicotherium* este cunoscut din habitate extrem de variabile, asociate începând cu peisajele carstice până la cele lacustre, astfel încât la acest capitol, acest grup este mai puțin

util în reconstituirea peisajului de la Crețești. Fără îndoială însă, prezența arborilor îi este asociată.

Între alte vertebrate de la Crețești este deosebit de semnalată frecvența relativ mare a antilopelor, dovedite de frecvenți dinți izolați sau fragmente de mandibule.

În fine, fără a avea pretenția de a epuiza în această notă preliminară întreaga listă de taxoni documentați din această localitate, dorim totuși a semnală un material cu totul aparte, extrem de rar, care revine mamiferelor carnivore. Așa cum este foarte bine știut, carnivorele sunt rar documentate în repertoriile siturilor fosilifere, pornind înainte de toate de la poziția de vârf pe care aceste mamifere o ocupă în piramida trofică: chiar în faunele actuale, pornind de la considerente trofice, ele sunt semnificativ mai rare prin comparație cu ierbivorele. Pentru fosile, la acest aspect se adaugă și posibilitățile restrânse de fosilizare, fiindcă nu orice cadavru de carnivor (de cele mai multe ori, doar părți ale sale!) ajunge să se fosilizeze. În aceste condiții, la Crețești au putut fi totuși recuperate craniile a cel puțin doi indivizi (un adult și un juvenil) ce documentează un carnivor de talia leopardului, aparținător probabil grupului carnivorelor asemănătoare machairodontidelor (Foto 9). Sunt fosile deocamdată unice pentru România, Crețești fiind deocamdată singura localitate care a furnizat un eșantionaj cu o astfel de calitate a fosilizării.

În afara acestor carnivore, mai poate fi semnalată și existența hienelor, dovedite prin elemente de dentiție diagnostice.

Așa cum am subliniat, orice nouă descoperire aduce un plus de cunoaștere asupra faunelor fosile moldovenești, însă în cazul concret al celei de la Crețești putem considera în mod justificat că ne aflăm în fața unei semnalări de excepție, prin diversitatea sistematică și fosilizarea de bună calitate a vertebratelor sarmațian superioare. Continuarea săpăturii ar putea evidenția și alți taxoni deocamdată nesemnalati la Crețești, precum mastodontii, deinotherii sau primatetele. Așadar argumente suficiente de solide care pledează convingător

pentru continuarea lucrărilor din această localitate.

Pentru a ști mai mult:

Codrea, V., Rățoi, B., G., 2014: The early Upper Miocene *Aceratherium incisivum* (Mammalia:

Rhinocerotidae) from Bozieni (Moldavian Platform, Romania). North-Western Journal of Zoology 10 (1): Article No.: 131901

Merlan, V., 2010: Fosilele preistorice din sectorul mijlociu al Prutului (zona Hușilor). Lohanul 4 (14): 112-114.

Merlan, V. 2013: Descoperirile paleontologice din comuna Crețești. Lohanul 3 (27): 109-110.

Lapparent de Broin, F. de, Bour R., Perälä J., 2006: Morphological definition of *Eurotestudo* (Testudinidae, Chelonii): First part. Annales de Paléontologie 92: 255-304.

Lapparent de Broin, F. de, Bour R., Perälä J., 2006: Morphological definition of *Eurotestudo* (Testudinidae, Chelonii): second part. Annales de Paléontologie 92: 325-357.

Lapparent de Broin, F. de, Bour R., Parham J.F., Perälä J., 2006: *Eurotestudo*, a new genus for the species *Testudo hermanni* Gmelin, 1789 (Chelonii, Testudinidae). C.R. Palevol 5: 803-811.

Lungu, A., Rzebik-Kowalska, (2011): Faunal assemblages, stratigraphy and taphonomy of the Late Miocene localities in the Republic of Moldova. Institute of Systematics and Evolution of Animals, Polish Academy of Sciences, Krakow, 62 pp.

Prothero D.R. 2006: After the Dinosaurs. The Age of Mammals. Indiana University Press, 362 pp.

Rössner G.E., Heissig, K. 1999: The Miocene. Land Mammals of Europe. Verlag Dr. Friedrich Pfeil, München, 515 pp.

Foto 9: Reconstituire a unui carnivor de tip machairodontid de la Crețești (desen ing. Mihai Dumbravă, pinacoteca Prof. Dr. Vlad Codrea)

TRADIȚII DE SĂRBĂTORILE DE IARNĂ

Sărbătorile și obiceiurile populare, grupate în preajma solstițiului de iarnă (20 decembrie - 7 ianuarie), poartă numele generic de sărbători de iarnă. Perioada este deschisă și închisă de sărbători prefațate de ajunuri, atât Crăciunul, cât și Boboteaza, și intersectate la mijloc de noaptea Anului Nou. Principalele sărbători ale ciclului de iarnă, Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, au funcționat de-a lungul vremii ca momente independente de înnoire a timpului și de început de an. Românii folosesc, pe lângă calendarul oficial, recunoscut de stat și Biserica, un calendar neoficial, calendarul popular, creat de popor și transmis folcloric. Spre deosebire de calendarul bisericesc oficial și de calendarul civil, care constituie un simplu tabel al zilelor grupate pe săptămâni și luni, calendarul popular indică timpul optim pentru arat și semănat, pentru pețit și logodit, pentru moștenirea strămoșilor sau aflarea ursitei. Sărbătorile și obiceiurile populare, care au loc în decurs de o zi sau de mai multe zile, diurne sau nocturne, cu dată fixă sau mobilă, dedicate divinităților calendaristice, oamenilor, animalelor, păsărilor, plantelor, fenomenelor terestre și cosmice, sunt cunoscute și respectate, în unele zone etnografice, până astăzi. Unele au preluat numele sfinților creștini, altele nu au nici o legătură cu creștinismul („Caloianul”, „Paparuda”, „Drăgaica”, etc.) sau sunt pe cale de a fi asimilate, precum Crăciunul, de creștinismul carpatic. Divinități moștenite de la substratul autohton, trac și geto-dac, cele împrumutate și asimilate de la greco-romani și popoarele orientale, cât și creațiile mitice strămoșești și românești alcătuiesc un original panteon.

Crăciunul (25 decembrie pe rit nou, 7 ianuarie pe rit vechi) – este una din principalele sărbători ale creștinătății, care are și un important substrat precreștin. Deoarece Evanghelia nu dă nici un detaliu despre data nașterii lui Iisus primii creștini au ales datele de 25 decembrie sau 7 ianuarie ca moment al nașterii Fiului lui Dumnezeu, la baza cărora în lumea romană, germanică și orientală se celebrau diverse date de naștere ale zeilor păgâni. Astfel Crăciunul a însemnat începutul culturii creștinești.

Crăciun este descendent al unui zeu solar, de origine indo-europeană, specific teritoriilor locuite de geto-daci, indentificat cu zeul roman Saturn și cu zeul iranian Mithra. Timp de peste un mileniu, creștinii sărbătoreau Anul Nou în ziua de Crăciun. Determinativul de „moș” arată vârsta zeului adorat, care trebuie să moară și să renască, împreună cu timpul calendaristic, la Anul Nou. În legătură cu Moș Crăciun au circulat multe legende. Prin tot ce face, Crăciun se opune sau împiedică nașterea pruncului creștin Iisus, deoarece venirea pe lume a acestuia înseamnă moartea Moșului. Tradițiile contemporane despre „sfântul” Crăciun, despre Moșul „darnic și bun”, „încărcat cu daruri multe” sunt influențe livrești care au pătruns în cultura populară de la vest la est și de la oraș la sat. Sărbătorile de Crăciun durează, în sens restrâns, trei zile (25-28 decembrie), sau în sens larg, 19 zile (20 decembrie - 7 ianuarie).

Atunci când Dumnezeu, a văzut că neamul omenesc este asuprit de diavol, S-a milostivit și L-a trimis pe Arhanghelul Gavril să vestească Fecioarei Maria nașterea, prin puterea Duhului Sfânt, a Fiului lui Dumnezeu, făcut om, Iisus Hristos. Fiul lui Dumnezeu s-a născut într-un staul din Bethleem și a fost pus, înfășat, de către Născătoarea de Dumnezeu, în ieslea dobitoacelor, El Cel care venise să ne mântuiască pe toți de păcatele noastre se putea naște într-un palat ca fiu de împărat și un trai fericit și fără de griji. Dar Dumnezeu a preferat ca el să vină pe lume ca un simplu muritor și să fie în mijlocul lor. Nașterea unui mare Împărat fusese prorocită de mult de proroci, care spuneau că „Stea din Iacov va răsări și va zdrobi stăpâniile lui Moab”. Trei magi, Melchior, Baltazar și Gaspar, cunoscând această prorocie, cercetau când o să apară această stea și când au văzut steaua lui Hristos au urmat-o și, căzând în genunchi, I s-au închinat Lui și I-au adus daruri, aur, tămâie și smirnă. Irod, împăratul iudeilor, temându-se că va pierde tronul prin nașterea lui Mesia, a poruncit ca toți pruncii din Bethleem să fie uciși.

Așa au murit 14.000 de copii, dar Iosif și Maria au reușit să-L salveze pe Fiul Domnului, vestiți de un înger, fugind în Egipt. Dumnezeu s-a făcut om pentru a nu ne mai vedea căzuți în rele și nenorociri, pentru mântuirea păcatelor noastre. Crăciunul, ziua Nașterii Domnului Iisus Hristos, este cea mai mare sărbătoare a creștinismului. La români, sărbătoarea Nașterii Domnului se sprijină pe un fond străvechi, legat de cultul solstițiului de iarnă, al lui Crăciun, personaj mitic, dar și pe datinile romane legate de zilele "Soarelui Învingător" și Saturnalii. Pentru că acum, la sfârșit de decembrie, este ziua cea mai mică a anului, Soarele trebuie ajutat, prin tot felul de elemente magice, să nu moară. Una din cele mai vechi tradiții de Crăciun, păstrarea luminii, mai este păstrată de foarte puțini moldoveni. Sărbătoarea Nașterii Domnului, se leagă de solstițiul de iarnă, aceasta fiind ziua cea mai scurtă din an. Pentru a „prelungi” și a păstra cât mai mult lumina zilei, oamenii făceau rug din bușteni pentru a lumina. În zilele noastre, acest obicei a fost redus la imaginea pâinii, care simbolizează bunăstarea.

În tradiția populară se spune că Fecioara Maria trebuia să-l nască pe fiul lui Dumnezeu și umbla, însoțită de Iosif, din casă în casă, rugând oamenii să-i ofere adăpost. Ajunsă la casa bătrânului Crăciun și acesta refuză să o primească pe Fecioara Maria să-și nască pruncul pentru a nu le „spurca” locuința prin nașterea unui copil conceput din greșeală. În ascuns, Crăciunoaie, soția sa o găzduiește în ieslea vitelor, pe Maria, moșindu-l astfel pe Iisus. Crăciun a aflat, s-a supărat și i-a tăiat bătrânei mâinile, apoi, de frică, a fugit de acasă. Crăciunoaia a umplut, cum a putut, un ceanun cu apă, l-a încălzit și l-a dus să spele copilul. Maria i-a zis să încerce apa și când a băgat cioturile mâinilor, acestea au crescut la loc. În altă variantă a poveștii, Maria suflă peste mâinile Crăciunoaiei și acestea cresc la loc. Văzând această minune, Crăciun se convertește la creștinism. De bucurie că nevasta sa a scăpat cu bine, Crăciun aprinde un rug din lemne în jurul căruia se încinge o horă. După joc, Crăciun îi face daruri Fecioarei Maria și Pruncului și astfel, se produce transfigurarea lui Crăciun în sfântul care aduce daruri copiilor de ziua Nașterii lui Iisus. În unele legende populare și colinde, Moș Ajun apare ca un cioban sau un baci la turmele fratelui său. În cultura populară românească, Crăciun apare ca personaj cu trăsături ambivalente: are puteri miraculoase, ca eroii și zeii din basme, dar are și calități tipic umane. El este bătrân (are o barbă lungă) și bogat (de vreme ce are turme și dare de mână).

Sărbătoarea Nașterii Domnului a căpătat o popularitate deosebită, mai ales în Evul Mediu dezvoltat, odată cu răspândirea creștinismului în toată Europa și nu numai. Asupra istoriei sărbătorii în cauză varșă lumină și denumirea ei „Crăciun”. Sunt cunoscute multe explicații ale termenului Crăciun. Dintre toate mai convingătoare pare a fi cea care vine din străvechea moldovenească „creare”, ce înseamnă „naștere”.

Sărbătoarea Crăciunului este cea care deschide cele 12 sărbători religioase domnești, fiind anunțată prin obiceiul copiilor de a merge cu Steaua și colindul pentru a vesti Nașterea Mântuitorului. Sărbătoarea de Crăciun îmbină o mulțime de obiceiuri. Dominantă este componenta creștină care marchează nașterea lui Hristos și ea se vede în colindele religioase „Steaua” și „Irozi”. Crăciunul marchează însă și un nou ciclu de viață, începutul unui nou an roman. Obiceiurile au semnificații multiple. Pe de o parte, se întrevide urarea menită a prevedea, a provoca îndeplinirea dorințelor omului și ale comunității, dar și protejarea față de forțele răului. Colindul, în acest context, începe nu întâmplător seara și după reguli bine stabilite.

În seara de Ajun colindă doar copiii, simboluri ale purității, ale curățeniei fizice și morale.

Abia seara colindă flăcăii, femeile fiind excluse, să umble cu turca, capra sau brezaia. Ceata de colindători se organizează pe vecinătăți și merge din casă în casă pentru că urarea lor este

socotită de bun augur. Arsenalul lor format din bețe, bice și nelipsitul șirag de zurgălăi prinși la glezne sau la brâu și care are menirea că, prin zgomotul făcut, să alunge forțele malefice. Ca și în celelalte jocuri cu măști practicate în timpul sărbătorilor de iarnă, și în jocul caprei și-au făcut loc, pe lângă măștile clasice: ciobanul, țiganul, butucarul, măștile de draci și moși, și profiluri ocupaționale: ursari, crâșmarul, căldărarul, agricultorul etc care, prin strigăte, chiote, mișcări caraghioase, măresc nota de umor și veselie, dând uneori o nuanță de grotesc care are menirea de a stigmatiza toate racilele din comunitate. În același cadru trebuie amintite jocurile cu măști: capra cu variantele sale brezaia sau turca, ursul, căluții, dar și ceata de mascați.

Sărbătorile de iarnă, începute de Ignat, continuând cu Crăciunul odată cu Nașterea lui Iisus, se încheie abia de Sfântul Vasile când în lumea satului au loc alte petreceri unde, într-un cadru special, sunt prezentate comunității viitoarele cupluri și astfel viața își reia ciclul firesc, odată cu renașterea naturii.

Primii creștini nu celebră nașterea lui Iisus pe 25 decembrie, considerând că aceasta a avut loc în luna septembrie, odată cu Rosh Hashană (sărbătoare din calendarul iudaic). În anul 264, Saturnaliile au căzut pe 25 decembrie și împăratul roman Aurelian a proclamat această dată "Natalis Solis Invicti", festivalul nașterii invincibilului Soare.

În anul 320, papa Iuliu I a specificat pentru prima dată oficial data nașterii lui Iisus ca fiind 25 decembrie. În 325, împăratul Constantin cel Mare a desemnat oficial Crăciunul ca sărbătoare care celebrează nașterea lui Iisus. De asemenea, el a decis că duminică să fie „zi sfântă” într-o săptămână de șapte zile și a introdus Paștele cu data variabilă.

Cu toate acestea, cele mai multe țări nu au acceptat Crăciunul ca sărbătoare legală decât din secolul al XIX-lea. Mai mult de un mileniu, creștinii au sărbătorit Anul Nou în ziua de Crăciun (25 decembrie), în imediata apropiere a solstițiului de iarnă: în Franța până în anul 1564, în Rusia până în vremea tarului Petru cel Mare, iar în Țările Române până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

În Statele Unite, Alabama a fost primul stat care a adoptat Crăciunul ca sărbătoare legală, în 1836. Oklahoma a fost ultimul stat, în 1907.

Unul dintre cele mai îndrăgite obiceiuri de Crăciun, colindatul, era pe vremuri interzis. Cel care a decis ca muzica este nepotrivită pentru o zi solemnă cum este Crăciunul a fost Oliver Cromwell, care, în secolul al XVII-lea, a interzis colindele.

Crăciunul în România este o sărbătoare principală anuală, la fel ca în majoritatea statelor creștine. Crăciunul a fost introdus odată cu apariția creștinismului în România, dar a avut o perioadă de întrerupere în timpul comunismului când religia, Iisus Hristos și Crucea au fost interzise de dictatorul Nicolae Ceaușescu.

Cel mai vechi cântec creștin de Crăciun este „Jesus refulsit omnium”, compus de St. Hilary din Poitiers, în secolul al IV-lea. Cea mai veche transcriere după un colind englezesc îi aparține lui Ritson și datează din 1410.

În 1818, ajutorul de preot austriac Joseph Mohr a fost anunțat cu o zi înaintea Crăciunului la orga bisericii sale s-a stricat și nu poate fi reparată la timp pentru slujba de Crăciun. Foarte trist din această pricină, el s-a apucat să scrie trei piese care să poată fi cantate de cor și acompaniate la chitară. Una dintre ele era „Silent Night, Holy Night”, care în prezent este cântată în peste 180 de limbi străine de milioane de persoane.

Colindatul este unul dintre obiceiurile de Crăciun care se păstrează cel mai bine și în satele românești. Pe lângă mesajul mistic, multe obiceiuri practicate în această zi sunt legate de cultul fertilității și de atragerea binelui asupra gospodăriilor.

În unele sate se păstrează și astăzi un alt obicei: cel mai în vârstă membru al familiei trebuie să arunce în fața colindătorilor boabe de grâu și de porumb. Bătrânii spun că, dacă boabele peste care au trecut colindătorii vor fi date găinilor, acestea vor fi spornice la ouat. Ei cred, de asemenea, că vor avea o recoltă foarte bună în anul următor dacă vor amesteca sămânță pe care o vor pune în brazda cu boabele folosite în ajun la primirea colindătorilor.

În satele de pe Valea Mureșului, Crăciunul este încă legat de anumite credințe populare care se păstrează și în prezent, iar obiceiul de a oferi daruri își are originile într-o legendă pe care numai bătrânii o mai cunosc.

Dacă primul care intră în casă de Crăciun este un bărbat, oamenii cred că este un semn de bunăstare și sănătate pentru anul următor. Pentru a atrage binele asupra caselor lor, oamenii țin masa întinsă toată noaptea. Tot semn de bunăstare este și purtarea unui obiect de vestimentație nou și de culoare roșie.

În ajunul Crăciunului, copiii merg cu colindul și cu Steaua, pentru a vesti nașterea lui Iisus. Originea colindelor, texte rituale dedicate Crăciunului și Anului Nou, nu este cunoscută cu exactitate în istoria românilor. Copiii merg la colindat, la casele frumos împodobite, cântând "Steaua sus răsare" și "Bună dimineața la Moș Ajun!" și alte cântece, și sunt răsplătiți de gazde cu fructe, covrigi, dulciuri și bani.

COLINDELE

Semnificațiile colindatului se pierd departe în negura vremii. Colindatul simbolizează în esență, moartea vechiului an și nașterea celui nou. Și, dincolo de semnificația religioasă, colindele pot fi considerate cu ușurință drept rituri străvechi ce amintesc de un cult al fertilității, dar și rituri de pregătire a feciorilor pentru viitoarea viață de familie.

Începând cu noaptea de 23 spre 24 Decembrie, de la miezul nopții și până la revărsatul zorilor ulițele satelor răsuna de glasul micilor colindători. În orașe întâlnim colindători odată cu lăsarea serii și până în miez de noapte. Colindătorii cu o bătă în mână și căciula pe urechi, o trăistuță în care pun darurile oferite de gazde, obiceiul semnificând, noroc și belșug în casa gospodarului, merg din casă-n casă și strigă la ferestrele luminate:

„Bună dimineața la Moș Ajun, Ne dați ori nu ne dați”,

și dacă cei din casa întârzie a le deschide ușa spre a le împărți colindeti, Încep să cânte mai departe:

„Am venit și noi odată La un an cu sănătate, Și la anul să venim Sănătoși să vă găsim.

Ne dați, ne dați, Ori nu ne dați”

Colindatul este cea mai răspândită tradiție a românilor. Colindatul este un scenariu compus din texte ceremoniale (colinde), formule magice, dansuri, gesturi, interpretat în casă, pe ulițe, de o ceată sacră. În ajunul Crăciunului, ca și în ajunul Anului Nou în toate provinciile românești copiii formează grupuri și pornesc pe la casele gospodarilor cântând cântece ce au refrenuri ca: „Florile dalbe”, „Lerui ler”, „Ziurel de ziuă”, ori „Valerim” și „Veler Doamne”. Cadoul tradițional pentru colindători este pâinea (simbol al belșugului), pentru flăcăi – colaci mari pregătiți special, pentru copii – colaci mai mici, hulubi, înnoaștei, nuci, mere și bomboane.

În afară de seara mare a colindelor se mai colindă și în seara Sfântului Vasile, paralel cu Plugușorul sau Uratul, precum și de Florii și Paște. Colindele transmit urări de sănătate, rod bogat, împlinirea dorințelor în noul an. Când persoanele colindate nu primesc colindătorii, închid ușile sau nu oferă daruri, efectele magice sunt opuse, ei încălcând regulile acestui obicei.

Colindatul cu motive religioase, deși de origine bisericască, e totuși format tot după modelul colindatului de tip păgân: având de fapt origine comună cu acesta.

Astfel întâlnim: Colindele Domnului (În drum spre Viteim, Nașterea Domnului, Vestirea Păstorilor, Închinarea Păstorilor, Pornirea Magilor după stea, Închinarea Magilor, Tăierea Pruncilor, Numele Domnului, Patimile Domnului, Vânzarea și Răstignirea, Coborârea de pe Cruce); Colindele Sfinților (Colindul Crăciunului, Sf. Vasile, Sf. Nicolae, Sf. Ion, etc.); Creatorii acestor producții populare sunt diferiți, după cum diferit este și felul colindului: pentru cele religioase de nuanță creștină putem socoti că făuritorii sunt preoții, călugării și cântăreții bisericești, dascălii și diecii, fiindcă ei erau cunoscători ai Evangheliilor și ai Vieților Sfinților.

Colindele Omului sau colindele profane au un caracter liric, și de multe ori sunt adaptate de colindători la situația celor în față cărora le cântă. (Colind de copil mic, de fată mare, de flăcău, colindul omului bogat și milostiv, colind de preot, de cioban, de vânzător, de pescari, de marinari, colind de viteaz, de familie, de însurățel, etc.) Colindele profane, ca autori definim pe anonimii creatori talentați care au făurit poezia populară. Peste această creație inițială s-a suprapus prelucrarea veac de veac și an de an în obiceiurile și datinile strămoșești, la marile sărbători de iarnă.

De la Crăciun și până la Bobotează copiii umblă cu steaua, un obicei vechi ce se întâlnește la toate popoarele creștine și este o parte foarte importantă din festivitățile Crăciunului românesc. În prima zi de Crăciun, mulți colindători umblă pe străzile acoperite

cu zăpadă ale orașelor și satelor, ținând în mână o stea făcută din carton și hârtie cu scene biblice pictate pe ea. Tradiția din România cere ca cei mici să meargă din casă în casă, cântând cântece de stea și recitând poezii sau legende, pe toată perioada Crăciunului. Liderul cară cu el o stea din lemn, acoperită cu staniol și decorată cu clopoței și panglici colorate. O imagine a Sfintei Familii este lipită în centru stelei și întreaga creație este atașată de o coadă de mătură sau de un băț puternic.

Acest obicei vrea să amintească steaua care a vestit nașterea lui Iisus și i-a călăuzit pe cei trei magi. Cântecele despre stea provin din surse diferite: unele din literatura bizantină ortodoxă, altele din literatura latină medievală a Bisericii Catolice, câteva din literatură de nuanță Calvină și multe din ele, chiar din tradițiile locale. Micul cor al stelarilor, care intră în casă în zilele Crăciunului, cântă versuri religioase despre nașterea lui Iisus: „Steaua sus răsare”; „În orașul Vitteem”; „La nunta ce s-a întâmplat; „Trei crai de la răsărit”, la care participă copiii. Aceasta dramă religioasă ne înfățișează misterul Nașterii Domnului în toate fazele sale. Personajele dramei sunt Irod și ceata sa de Vicleim, un ofițer și soldați îmbrăcați în portul ostașilor romani, trei crai sau magi, un cioban, un prunc și în unele părți o piaiță.

Vicleimul apare la noi pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Originea lui este apuseană și se leagă de misterul celor trei magi ai evului mediu. Introdus de timpuriu în Germania și Ungaria, a pătruns la noi prin sașii din Transilvania. Din prima formă a Vicleimului, prezentarea magilor și dialogul lor, s-au dezvoltat pe rând, prin activitatea micilor cărturari, trei tipuri principale, în cele trei mari ținuturi: Muntenia, Moldova și Ardeal.

Alături de partea religioasă a Irozilor, s-a dezvoltat mult timp, poate chiar și astăzi, partea profană, jocul păpușilor. Într-o cutie purtată de doi băieți este înfățișată grădina lui Irod și o parte din piața orașului. Moș Ionică, îngrijitorul curții și o piaiță dau naștere la o serie de scene care satirizează întâmplări și obiceiuri prin care sunt ridiculizați hoții, fricoșii ori femeile ce se sulemenesc. Vechi de tot, teatrul păpușilor a fost o petrecere plăcută chiar în palatele Domnitorilor țării.

Jocul "caprei" (omorârea, bocirea, înmormântarea, învierea) la origine a fost, desigur, un ceremonial grav, un element de cult. În cadrul sărbătorilor agrare jocul a devenit un ritual menit să aducă rodnice anului care urmează, spor de animale în turmele păstorilor, succesul recoltelor - invocat și evocat de boabele care se arunca de gazdă peste cortegiul „caprei”. Aceasta se pare că își are originea în obiceiurile romanilor și elinilor: fie în jocurile și cântecele desfășurate în jurul altarelor păgâne de preoții sau cântăreții travestiți în dobitoace cu ocazia sărbătorilor date pentru cinstea zeilor, ori în versurile satirice contra generalilor ce repertau vreun triumf, fie în amintirile vagi despre dansurile cunoscute la greci sub numele unor păsări răpitoare.

Capra joacă după fluier, iar la terminare, unul din flăcăi; apropiindu-se de masa unde sunt membrii familiei, începe să vornească. Flăcăii joacă pe stăpâna casei, pe fete și chiar servitoare, dacă sunt în casă, și apoi mulțumind se îndepărtează.

Un vechi obicei al românilor din satele unor zone ale țării, ca de pildă cele din Oltenia, era acela că în Ajunul Crăciunului, gospodarii să se trezească dimineață devreme, să facă focul în sobă și cu o rămurică a unui pom din grădină să jăruiască jarul stând la gura sobei și să spună: "Bună dimineața lui Ajun! /C-a venit într-un ceas bun / Să ne-aducă:porcii graș și unturoși /Și oamenii sănătoși; /Vacile cu viți,oile cu miei, scroafele cu porci, cloșile cu pui,gâinile cu ouă.....și tot așa se continuă - cu ceea ce gospodarii doreau să aibă, ca în final să se spună: „La anul și la mulți ani!”

Pentru cea mai așteptată sărbătoare din decembrie, Crăciunul, românii au apelat în egală măsură la tradiție, știind să accepte și obiceiuri mai recente. Întâmpinată cu bucurie, Nașterea Mântuitorului aduce cu ea și o sumă de practici foarte vechi prin care se celebra Solstițiul de Iarnă, momentul în care natura dă speranțe că va renaște.

Obiceiul colindatului a înglobat în el nu numai cântec și gest ritual, ci și numeroase mesaje și simboluri ale unei străvechi spiritualități românești. El s-a păstrat asociindu-se câteodată cu celebrarea marelui eveniment creștin care este Nașterea Domnului Iisus Hristos.

În Moldova se zice că spre Crăciun „se pun din toate mâncărurile într-o strachină, pe prispă, sub fereastră, dar să nu guști

din mâncare, căci noaptea vine ursitorul, degustă și atunci îl vezi prin fereastră”. Iar în ziua de Anul Nou se zice că „e bine că fetele să deschidă poarta des-de-dimineata, că se mărita”.

În Maramureș, în ajun de Crăciun există obiceiul de a se împodobii în casă sau în curte un brad cu diferite globuri, cu beteață ori cu bomboane de ciocolată numite saloane. Cele trei zile de sărbătoare ale Crăciunului 25, 26 și 27 decembrie aduc liniște și pace în case. Persoanele de origine slave din România sărbătoresc și în data de 7 ianuarie Crăciunul pentru că de fapt Crăciunul lor este pe aceea dată la două săptămâni după Crăciunul românesc, ortodox.În aceste zile sfinte se respectă tradiții vechi de sute de ani. Cetele de feciori se formau în vechime după Sfântul Andrei sau chiar după Sfântul Nicolae, se strâng laolaltă și merg să colinde la casele vecinilor sau la casele altor oameni. Atunci se cântă „O ce veste minunată”, o melodie foarte veche și foarte populară în popor,cât și „O brad frumos”. Totodată colindătorii sunt serviți cu produse alimentare(colaci făcuți în casă) sau bani. Grupul de colindători cuprindea un număr impar de persoane de 3, 5 sau 21 de băieți, în funcție de câți se aflau în sat cu vârste cuprinse între 18-20 de ani și erau necăsătoriți. Unii dintre ei licitau pentru funcția de vâtaf mare. Această funcție se negocia, iar cel care depunea o garanție mai mare, era ales, după care, banii adunați, îi reveneau lui. Tot acum se aleg un vâtaf mic, un stegar, un casier și un colcer (care are grijă de alimente) precum și un crășmar care era responsabil cu băutura.

Vâtaful mare alegea o gazdă din sat și, dacă nici unul nu știa să cânte la vreun instrument, se tocmeau lăutari. Feciorii învățau colinde, făceau steagul și își pregăteau straiele de sărbătoare.

Între Crăciun și Anul Nou ceata de feciori se mută cu totul la gazda pe care au ales-o. Pe toată această perioadă, ei locuiau în cea mai mare cameră, iar gazdele erau pentru ei, mamă și tată. Bărbatul supraveghea disciplina cetei de feciori iar femeia avea grijă de curățenia gospodăriei. După rostirea colindei la fereastră, flăcăii sunt invitați în casă, sunt ospătați și răsplățiți. În casele cu fete, are loc o mică petrecere. Fata care urmează să se mărite este scoasă la joc fie de șeful cetei, fie de flăcăul care o simpatizează.

Pe toată perioada colindatului feciorii nu aveau voie să umble singuri, ci numai în ceată. De multe ori, unii dintre ei se legau fărtați, o legătură cu mult mai puternică decât cea a fraților de sânge. Dacă unul dintre ei încălca regula și plecă de unul singur era prins și legat de mâini și de picioare, după care era plimbat cu sania prin tot satul. În tot acest timp, el strigă: „Cine face ca mine, așa să pățească!”

În Ardeal, sărbătorile de Crăciun încep de la Sf. Nicolae (6 decembrie), când fetele se adună în grup, încă din seara de 5 decembrie, și frământă plăcințele care vor fi unse cu ou, pentru a doua zi. Doar la 9 fix seara, nici un minut mai devreme sau mai târziu, năvălesc flăcăii și se încinge petrecerea, cu glume și lapte parfumat. O credință ciudată a colectivității de germani este aceea practică de Sfânta Lucia (12 decembrie), când capul familiei umblă cu o tavă pe care este așezate, pe jar, o crenguță cu care afuma și cele mai ascunse coltoane ale casei, șurii, becului, podului.

Tot în Transilvania se obișnuiește ca în noaptea de Crăciun, la un semn al diacului, mireni să arunce cu boabe de porumb strigând: "Rod în cucuruzi!". Se pare că acest obicei este o transformare interesantă a unui obicei din Polonia, unde mireni aruncă în preot cu boabe de ovăz - în amintirea lapidării Sf. Ștefan. De asemenea, o veche tradiție este „mersul cu icoana”, un fel de colindat al preoților din comunitățile locale cu icoana Nașterii Domnului, binecuvântându-se casele și creștinii. Pe parcursul nopții de Ajun, cetele de flăcăi străbat ulițele, de la un capăt la altul al satului, pentru a vesti Nașterea Domnului.

Însă deoarece Pruncul Sfânt nu a fost creat ci întrupat, elitele bisericești au înlocuit acest termen popular cu acela de sărbătoarea Născutului, cum se constată în Evanghelie și în Cazania lui Varlaam, de unde au derivat numele sărbătorii în limbile Europene : Noël, Natal, Natale, Navidad, Nativity.

În multe localități de la noi, Crăciunul se sărbătorește pe stil vechi, însă în ultimul timp împreună cu răspândirea și influența tradițiilor din Vest, moldovenii au început să sărbătorească această sărbătoare și pe stil nou, ghidându-se de principiul „sărbătorile adevărate nicidecum nu pot fi puține”. Sărbătoarea Crăciunului este precedată de o perioadă de post, așa-numitul Post al Crăciunului. Postul durează șase săptămâni, 15 noiembrie - 24 decembrie pentru cei care sărbătoresc Crăciunul pe stil nou și 24 noiembrie - 7 ianuarie pentru cei care sărbătoresc pe stil vechi, în timpul căruia

este interzisă consumarea produselor din carne, ouă și lapte. În acest post, creștinii ortodocși consumă bucate tradiționale precum: borș gros, borș din legume cu fasole sau cartofi, geandră de mămăligă, bucate din cartofi, legume, murături, fasole, turte cu mac etc.

Reprezentările lui Moș Crăciun s-au schimbat de-a lungul vremii, astfel ca între imaginea acestuia în vechea cultură populară - de frate mai bogat și mai inimos al lui Moș Ajun - și imaginea contemporană - de personaj iubit de copii - există mari diferențe. Tradițiile contemporane despre „sfântul” Crăciun, despre Moșul „darnic și bun”, „încărcat cu daruri multe” sunt printre puținele influente livești pătrunse în cultura populară de la vest la est și de la oraș la sat.

Pe de altă parte, ideea de spiriduși de Crăciun vine din credința străveche că gnomii păzeau casa omului de spiritele rele. Spiridușii au fost iubiți și urâți, pentru că, deși uneori se purtau cu bunăvoință, puteau foarte ușor să se transforme în ființe răutăcioase și nesuferite, atunci când nu erau tratați cum se cuvine. Percepția cea mai răspândită era că ei se purtau precum persoana cu care aveau de-a face, fiind fie răutăcioși, fie drăguți. În Evul Mediu, în loc să ofere daruri, spiridușii mai degrabă așteptau să le primească. Abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea spiridușii au devenit prieteni ai lui Moș Crăciun.

Scriitorii scandinavi, cum ar fi Thile, Toplius și Rydberg, au combinat cele două trăsături oarecum contradictorii ale personajelor: ei îi prezentau pe spiriduși puțin răutăcioși, dar buni prieteni și ajutoare de nădejde ale lui Moș Crăciun. Unii spun că sunt 13 spiriduși, alții sunt convinși că este vorba de nouă, alții - de șase. Într-o vreme se credea că Moș Crăciun și spiridușii săi se simt foarte bine în casa lor de la Polul Nord. În 1822, poetul american Clement Clark a publicat lucrarea "A Visit From St. Nicholas" (cunoscută și ca "The Night Before Christmas"), în care el l-a descris pe Moș Crăciun ca pe un spiriduș bătrân și blând, care zboară în jurul lumii într-o sanie trasă de opt reni. În 1885, Thomas Nast a desenat doi copii privind la o hartă a lumii și urmărind călătoria Moșului de la Polul Nord în Statele Unite, deci se presupunea că acolo, în îndepărtatul Nord, locuiește bătrânul cel bun. Dar în 1925 s-a descoperit că nu există reni la Polul Nord, așa că toți ochii s-au întors spre Finlanda, unde există multe astfel de animale.

În 1927, Markus Rautio, un prezentator de emisiuni pentru copii la postul național de radio finlandez, a declarat că Moșul locuiește pe un munte în Laponia. Astăzi pare aproape sigur însă că Moș Crăciun și cei 11 spiriduși ai lui stau bine ascunși undeva pe muntele Korvatunturi în Laponia, Finlanda, în apropiere de granița cu Rusia. Pepper Minstix, unul dintre spiriduși, este paznicul credincios al satului lui Moș Crăciun. Cum reușește acesta să se miște atât de repede, într-o noapte, din Laponia până în casele tuturor copiilor din lume? Cu foarte multă vreme în urmă, Moș Crăciun și spiridușii săi au descoperit formula specială, secretă, a prafului magic pentru reni, care îi face să zboare. Acest praf magic este împrăștiat peste fiecare ren cu puțin timp înainte de a pleca din Laponia, în ajunul Crăciunului. Este suficient pentru a-i face să zboare întreaga noapte în jurul lumii. Zborul este, de altfel, foarte rapid: aproape de viteza luminii. Rudolph este cel mai celebru ren, fiind conducătorul celorlalți opt, pe nume Blitzen, Comet, Cupid, Dancer, Dasher, Donder, Prancer și Vixen. Când Rudolph era pui, nasul său a fost atins de Magia Crăciunului și de atunci este strălucitor și roșu.

Pe teritoriul românesc, Crăciunul este una dintre cele mai mari sărbători ale creștinilor, printre care se mai numără Paștele și Rusaliile.

Pomul de Crăciun este un brad împodobit, substituit al zeului adorat în ipostaza fitoformă, care moare și renaște la sfârșit de an, în preajma solstițiului de iarnă, sinonim cu Butucul de Crăciun. Împodobirea bradului și așteptarea de către copii a "Moșului", numit, în sud-estul Europei, Crăciun, care vine cu daruri multe, este un obicei occidental care a pătruns de la oraș la sat, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pomul de Crăciun s-a suprapus peste un mai vechi obicei al incinerării Butucului (zeul mort) în noaptea de Crăciun, simbolizând moartea și renașterea divinității și a anului la solstițiul de iarnă. Obiceiul a fost atestat la romani, aromâni, letoni și sârbo-croați.

O altă poveste despre Crăciun, mai puțin cunoscută, spune că, în secolul al VII-lea, călugării foloseau formă triunghiulară a bradului pentru a descrie Sfânta Treime. În jurul anului 1500, oamenii au început să vadă în bradul de Crăciun un simbol al copacului din

Paradis și au atârnat în el mere roșii, simbol al păcatului original. În secolul al XVI-lea, însă, familiile creștine au început să decoreze brazii cu hârtie colorată, fructe și dulciuri. Dar mai înainte, în secolul al XII-lea, oamenii obișnuiau să atârne brazii de Crăciun în tavan, cu vârful în jos, ca simbol al creștinătății.

Deși în Europa originea sa precreștină nu mai e contestată de nimeni, părerile rămân totuși împărțite: unii văd în el o reprezentare a „arborelui lumii”, alți îl consideră o referire directă la „arborele Paradisului”, împodobit cu mere de un roșu aprins, care amintesc de păcatele comise de primii oameni, înainte de alungarea lor din rai.

Până în sec. al 15-lea, crenguțele verzi cu care erau împodobite casele cu ocazia Crăciunului, ca și darurile care le făceau oamenilor unii altora, erau considerate tradiții păgâne. Dar nu peste multă vreme în locul acestora vă fi folosit un arbore întreg.

Pomul de Crăciun, așa cum îl cunoaștem noi astăzi, decorat cu globuri în care se reflectă lumina scânteietoare a lumânărilor sau a instalatei electrice, nu a fost dintotdeauna împodobit astfel.

Conform documentelor, în 1605 la Strasbourg a fost înălțat primul pom de Crăciun, într-o piață publică. Nu avea încă lumânări și era împodobit cu mere roșii. În 1611, la Breslau, ducesa Dorothea Sybille von Schlesien împodobește primul brad așa cum îl cunoaștem noi astăzi.

După 1878, decorațiunile (globurile) de Crăciun din sticlă argintată de Turingia au tot mai mult succes, așa că această tradiție pur germană va cuceri întreaga lume, fiind adoptată pretutindeni, fie că este vorba despre țări din Asia, Africa, America de Nord și de Sud sau Australia.

La sfârșitul sec. al 19-lea, în saloanele germane, sărbătoarea era de neconceput fără pomul de Crăciun, împodobit și scânteietor. În 1776, prin intermediul soldaților germani care participau alături de englezi la războiul de independență, tradiția pomului de Crăciun ajunge și în Statele Unite, iar în anul 1880 cucerește și Casa Albă.

La noi obiceiul a pătruns odată cu influența germană, când primii studenți români au început să meargă la studii la universitățile din Berlin sau Viena, și la curtea regală a dinastiei Hohenzollern, sosită în Țările Române în 1866 unde prinții și prințesele au început să împodobească bradul, obiceiul fiind imediat imitat de protipendada bucureșteană. Cântecele german de Crăciun „O Tannenbaum”, cu versuri de Melchior Franck, puse pe o melodie populară din Silezia, din secolul al XVI-lea, devine în limba română „O brad frumos”, iar obiceiul împodobirii bradului pătrunde în toate casele românilor.

Păgânii credeau că grânele au un spirit pe care, de obicei, îl identificau cu un animal, astfel se explică o serie de credințe și superstiții. În Bucovina și Moldova, din primul aluat se face un colac special, numit „Crăciun” sau „Crăciunel” în formă de cifră opt neîncheiată. Crăciunelui se pun la icoană și se păstrează toată iarna pentru a fi folosit în practicile începutului de an agrar. Crăciunelul este luat de pe perete atunci când are loc echinocșiul de primăvară, la 23 martie, atunci când gospodarul iese la arat. După ce întoarce prima brazdă, bărbatul rupe Crăciunelul în 3 bucăți: o bucată o pune sub brazdă, o altă o dă animalului din curte iar cea de-a treia o mănâncă el pentru a avea sănătate și putere.

În Botoșani în ajunul Crăciunului și al Bobotezei, se fac două plăcinte, una o dai întâi argatului care e la vite, dar trebuie să fie mândăcios, ca apoi mănâncă bine vitele peste an și cealaltă o rupi în bucățele s-o dumiți în mâncarea vitelor. Când le dai să mănânce zici: Cînați sănătos ca și noi cînam”.

Prin urmare, rădăcinile sărbătorii Crăciunului ajung până la arhaicele culte solare agrare. Ea face parte din cele 12 sărbători domnești (împărătești) ale Bisericii bizantine.

Interesant este obiceiul respectat de gospodinele din sudul Moldovei și anume prepararea a prepara douăsprezece feluri de mâncare de post în onoarea celor 12 apostoli. din Cina cea de Taină (grâu pisat și fiert îndulcit cu miere, prune afumate fierte, bob fiert, sarmale din crupe, vârzare, ciuperci tocate cu usturoi, borș de bureți, fasole făcăluită etc), care sunt așezate pe masa din "casa cea mare". Din ele se consumă seara, după trecerea preotului cu icoana, după care nu sunt consumate în întregime, resturile fiind păstrate până la Bobotează. A doua zi, după ce vin de la biserică, odată cu terminarea postului Crăciunului, oamenii mănâncă și carne.

Numărul mâncărilor pregătite este considerat magic - 7, 9 sau 12. La masă se așează după ce bucatele sunt sfințite de preot. Resturile de bucate trebuie să rămână pe masă, deoarece se crede că cei răposați vor veni să guste din ele. Masa din Ajun este considerată

una specială, la care participă după cum se crede în popor nu numai cei vii, ci și cei răposați din care nu trebuie să lipsească colacii, cornurile, fructele, friptura și cârnați de porc, sarmale, răciturii, pește dulciurile și, bineînțeles, băutura, ceea ce simbolizează dorința de a avea un trai îmbelșugat. Se spune că porcul rămă înainte iar peștele se strecoară ușor. Se evită carnea de pasăre. Se spune ca pasărea după ce scurmă face pași înapoi pentru a ciuguli de unde a surmat, pe când porcul scurmă și dă înainte. Tot ce se pune pe masă are o trimitere clară la ocupațiile tradiționale ale comunității românești. De pe masă nu pot lipsi nucile și ouăle, care au o simbolică mai complexă, cu trimitere la rezistența în timp, la sămânță care nu se pierde.

În Moldova este atestat și obiceiul de a mânca mămăligă în ziua de Crăciun, căreia îi sunt atribuite conotații magice datorită asemănării ca formă și culoare cu discul soarelui; soarele fiind dătător de viață și belșug.

În momentele de bucurie și mister ce preced și însoțesc Anul Nou, multe sate moldovene continuă tradiția Plugușorului, atât de diferită de la o zonă etnografică la alta. Urare tradițională la români în preajma Anului Nou, plugușorul a păstrat scenariul ritualic al unei invocări magice cu substrat agrar. El e întotdeauna însoțit de strigături, pocnete de bici și sunete de clopoței, dar plugul adevărat, tras de boi, a fost înlocuit în timp de un plug miniatural, mai ușor de purtat, sau de buhaiul care imita mugetul boilor.

Textul plugușorului și-a pierdut astăzi caracterul de incantație magică. Recitată într-un ritm vioi, urarea devine tot mai veselă, mai optimistă, pe măsură ce se apropie de sfârșit. Fie că sărbătoarea poartă numele de Plugușor, Urat, Urătură de Sfântul Vasile, Buhai, Plug, Plugul Mare sau Plugul flăcăilor, pretutindeni obiceiurile sunt însoțite de același mesaj: sănătatea gazdelor, rodnicia pământurilor și belșugul semănăturilor. Cu acest prilej, cete de 5-10 colindători (copii și adulți) încep să viziteze casele din împrejurimi și să ureze. Primii care pleacă cu Plugușorul, pe la orele 10 ale dimineții, sunt copii. Înfofoliți în haine groase, cu căciuli împodobite cu panglici colorate și ținând în mâini bice și clopoței legați cu busuioac de câte o lopățică de lemn, ei pornesc să colinde pe la rude și vecini. Unii poartă cu ei și un buhai, un instrument specific făcut dintr-o putinică de lemn cu fundul din piele de oaie, prin care se trage o șuviță de păr de cal. Trasă printre degetele umezite cu borș de puțină, aceasta din urmă produce un sunet dogit, similar mugetului de bou. În anumite zone, tradiția Plugușorului nu se poate desfășura în absența buhaiului. Ajunși în curțile oamenilor, copiii încep să ureze în versuri, acompaniați de buhai. Din când în când, vătaful, cel care conduce grupul, se oprește și își îndeamnă prietenii să „mâne și să sune din zurgălăi”. După urările de rigoare, gospodinele îi răsplătesc cu mere, covrigi, nuci sau de ce nu, chiar bani.

Despre plugul mare sau „Plugul Flăcăilor” ce merge în ziua de 31 decembrie respectiv în seara de Anul Nou, după lăsarea întinericului, pornesc să colinde numai adulții, formând așa-numitele cete ale Plugului mare. În Moldova, această tradiție se bucură de un prestigiu aparte, la sărbătoare participând nu numai tinerii, ci și vârstnicii. Ceata Plugului mare este însoțită adesea de muzicanți, care merg pe lângă Plugul tras de boi sau cai. Fascinante sunt, alături de mersul legănat al cortegiului, portul popular bogat ornamentat, de mare sărbătoare. Se poartă cămăși brodate, ițari albi, brăie roșii și chimire, cizme, pieptare, sumane sau cojoace. Căciulile negre sau brumării de astrahan au „zgărduțe de mărgelă și stebale adică ramuri de iederă cu busuioac”, însemne ale rangului deținut pe durata ceremonialului. Bătrânii povestesc că fetele care fură aceste fire de busuioac vor avea noroc tot anul.

Elementul care separa Plugușorul de Plugul Flăcăilor este însuși plugul. Pus pe roți și împodobit cu brazii decorati cu panglici

colorate, ciucuri, covrigi și mere roșii, având în vârf un ștergar brodat, acesta conferă ritualului un statut special. El este tras de două până la patru perechi de boi sau de cai. Odată intrați în curțile gospodariilor, vătaful, adică șeful cetei, începe să recite Plugușorul, acompaniat de sunetele buhaiului și ale fluietului. La final, flăcăii trag brazdă cu plugul în mijlocul curții, în semn de belșug. Acest obicei își are rădăcinile în străvechea credință dacică a perpetuării vieții, a noului început.

Pe 1 pe ianuarie de Sf. Vasile copiii merg cu Sorcova și Semănatul pe la rude și vecini, pentru a le ura sănătate și belșug în noul an. Sorcova, odinioară din ramuri înflorite, puse la înmugurit de Sf. Andrei și împodobite cu ciucuri roșii, este astăzi făcută din flori artificiale din hârtie colorată, agățate pe o vergea de lemn. Acest obicei își are originea, după toate probabilitățile, în lumea romană, latinii adresându-și de Anul Nou urări de sănătate și belșug cu ajutorul unei crengi de laur. În zilele noastre, copiii intră în case recitind - „Sorcova veselă, Să trăiți, Să îmbătrâniți Ca merii, Ca perii, În mijlocul verii, Tare ca piatra, lute ca săgeata, Tare ca fierul, lute ca oțelul. La anul și la mulți ani ! Nouă să ne dați bani!”. După ce și-au încheiat prestația, sorcovitorii sunt înlocuiți de semănători, băieți și fetițe cu trăistuțe cu grâu, porumb, fasole etc. Aceștia încep să arunce boabele prin casă pentru a aduce belșug.

Sărbătorile de iarnă reprezintă o suită de zile deosebite pentru fiecare dintre noi. Ne adună la casa părintească, lângă cei dragi. În aceste momente privim viața altfel, îi vedem pe ceilalți într-o lumină mai favorabilă și ne deschidem sufletul mai ușor.

Să ne revedem sănătoși în noul an, La mulți ani cu veselie, sănătate pe vecie, casa plină de bucate, dragoste pe săturate, bani mai mulți, noroc cu carul, ce doriți si sus paharul!

Bibliografie:

- Romulus Vulcănescu - *Mitologie Română*, Editura Academiei R.S.R., București, 1985.
- Irina Nicolau - *Ghidul Sărbătorilor Românești*, Editura Humanitas, 1998.
- Revista *Memoria Ethnologică*, C.J.C.P.C.T. Maramureș.
- Tudor Pamfile - *Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului*, București, 1914.
- Simion Florea Marian - *Sărbătorile la români*, Editura Grai și Suflet - Culturală Națională, 2001.
- Tudor Pamfile - *Sărbătorile la români*, Editura Saeculum I.O., București, 1997.
- Ion Ghinoiu - *Obiceiuri populare de peste an*, Editura Fundației Culturale Române, 1997.
- Gh. F. Ciușanu - *Superstițiile poporului român*, Editura Saeculum, București, 2005.
- Antoaneta Olteanu - *Calendarele poporului român*, Editura Paideia, 2001.
- Arthur Gorovei - *Credinți și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și Suflet - Culturală Națională București, 1995.
- Revista *Șezătoarea*, an XIII, 1913.
- Elena Niculița Voronca - *Datinile și credințele poporului român*, Editura Polirom Iași 1998.
- Rădulescu-Codin, C. și Mihalache, D., *Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele. Culegere din părțile Mușcelului. Din viața poporului român*, Academia Română, București 1909.
- Ion Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Soarele și luna. Folclor tradițional în versuri* (ed. I. Oprișan), Editura Saeculum I. O., București, 2002, vol 1.

La mulți ani
cu sănătate
tuturor
colaboratorilor
și
cititorilor revistei !

Restitutie (10)

**Diavolul. Învrăjbitor al lumii.
După credințele poporului român
de Tudor Pamfile, 128 p.**

Fața 1	8	1	2	7	Fața 2
	5	4	3	6	

— Dacă zici tu că mi-o vindeci,—îi răspunde împăratul,—îți dau aur cât îi încarcă pe patru cai!

Și împăratul a srigat să iasă toți doftorii afară și l-a lăsat pe ista singur.

Într'un ceas pe ceasornic (1), ochii fetii s'au făcut albaștri ca cerul, căci roua fermecată a zămislit isvoare de lumină. Împăratul, nu mai putea de bucurie. Omul nostru și-a luat aurul galben-roșiatfec și a mers într'o doară până acasă, că nu mai știă pe ce lume este, de bucurie. De când se trezise el pe lume, nici nu văzuse un bănuț de aur, și acum să-l aibă în mână? Ei, cum să nu fie vesel acum, când aveă aur cât nu putea duce!

În satul lui, omul din poveste, s'a făcut gospodar cu vază. Frate-său îl întrebă o dată:

— Bre, de unde ai bani?

— De sub pod, răspunse ista; de sub podul sub care m'ai aruncat ca pe un cânel

— Măi frate! Știi ce? Scoate-mi și mie ochii și du-mă sub pod!

Zis și făcut.

Pe la miezul nopții, vin iarăși Dracii. Întrebă iarăș Scaraoschi:

— Ce-ași mai auzit, bre?

— Ce să auzim! Fata împăratului s'a vindecat!

— Cum oare, măi? Poate a fost cineva sub pod și-a auzit ce-am grăit noi. Oare n'o fi și amă *nevoia* care ne-a tras pe sfoară? Ia hai să căutăm!—zice iar Scaraoschi.

Și cum *cociobăesc* ei, dau de nenorociful și lacomul om.

— Ahă, fu mi-ai fost, blăstămatule!—zic ei într'un glas cu toții. Tu mi-ai tămăduit pe fata împăratului? Ce mai vrei amă?

Și l-au sfârțicat Dracii în mici bucățele.

Iacă ce-a pățit fratele cel hain la suflet și lacom. Iar celui-lalt, pentru că eră bun la inimă de felul lui, Dumnezeu i-a purtat de grijă (2).

(1) Adică *tocmai* un ceas, și nu *ram* un ceas,—oră,—lucru ce se întâmplă când nu se urmărește ceasul.

(2) Culegere din com. Grăneșii, jiid. Dorohoiu, împărt. de d-l M. Barbu.

CAPITOLUL VIII

Iată atâtea fețe ale credințelor populare românești, cu prievire la mijloacele prin cari Diavolul cearcă să strice buna înfelegere dintre oameni: une ori,—și foarte rar,— sub înfașarea lui obișnuită, iar obișnuit schimbându-se în persoane cari pot fi crezute, cum ar fi: preoții,—călugării, consătenii și mai ales femeile bătâne, cari se pot alipi și de femeii, și de bărbați, spre a arunca sămânța zavistiei.

După mine, femeia, în povestirile de până aici, are un rol secundar, și dacă totuși i se dă un rost mai însemnat decât Dracului, acesta se datorește aparenții și malițiozității bărbătești, care, pe lângă anecdotii, vrea să facă din femeie un «Drac mai drac decât Dracul».

Că este ceva adevărat în această socotință a barbașilor, nu-l locul discuției aici; dar că această este adevărată, după materialul literaturii noastre populare, ca și după a altor națiuni,—nu mai rămâne nici o îndoiială.

Iată numai două povestiri bucovinene:

«Pe-un rău făcător,—spune întâia,—îl judecaseră legile la spânzurătoare. Când eră să-i facă sfârșitul, s'urigă un sluibaș dela împărăție, către prostimea adunată, că de vrea vreo fată, din cele ce sunt de fată, să-l ia pe cel osândit, de bărbat, atunci i se iartă osânda iar țara îi dă zestire.

Ce-i drept s'a găsit o fată și l-a luat de bărbat.

Au trăit ei, cât au trăit împreună, și la o vreme, după aceea, se înfașează cel osândit înaintea domnilor dela judecată și le spune:

— Drept este, domnilor, că mare păcat am săvârșit, și mi se cădea spânzurătoare, dar tot n'a fost așa de greu pă-

Scoaterea ochilor o aflăm ca un mijloc de a scăpa de fratele norocos, și de a-i lua averea, în

Povestirea a opta.

Trei frați: doi bogati, nedrepti și al treilea, drept, sărac. Acesta găsește o comoară, iar după ce spune fraților lui, este orbit de aceștia. Ascultând sfatul Diavolului, ajunge bine. Cei doi frați lacomi cad în cursă.

Într'un sat trăiau o dată trei frați; doi erau oameni cuprinși, chiaburi, că pe lângă muncă, mai dădeau și ei cât puteau pe alături, umblau cu cele hoții și cele fărădelegi, câtă vreme cel de al treilea frate, eră sărac, sărmănelul, căsa vrea Dumnezeu cu el. Acesta umblă numai cu dreptatea și cu adevărul. Ii spuneau ei, ceilalți, nu-i vorbă:

— Măi, mai dă și pe alături, că nu-i de chip! Nu vezi? Strâmbi mânăncă țara!

Dar dreptul, nu:

— Nu, fraților; lăsați-mă așa, că m'a vedea el Dumnezeu și sfânta cruce și pe mine!

— Da, da!— tot alde frate-său; se vede căi uitat că până la Dumnezeu, te mânăncă sfinți, și că, cine umblă cu crucea, ca crucea se usucă!

Așa a fi, n'a fi, nu-i treaba mea; eu să vă spun ce s'amai întâmplat după asta.

Într'o zi,—o fi fost toamnă, o fi fost iarnă, nu știu,—fratele cel sărac scotea niște rădăcini într'o margine de pădure, pentru foc, pentru iarnă. Pământul eră înghețat, nu eră,—nu știu, da știu că omul nostru, când a dat o dată cu cas-maua, voinicește, o dată a auzit, așa, ca și cum ar fiisbit într'o căldare de cele de făcul rachiu. Caută el, mai răcăie cu mâna, vede într'adevăr o căldare mare; scociorăște de jur împrejur, îi dă căpacul la o parte și când colo, Doamne Sfântă Precurată! O căldare plină tot cu bani de aur strălucitori și netezi, de credeai căluncea erau aduși dela tarapană. Să fi fost, așa, cam trei saci de galbeni!

Aci, ce-și zice omul:

— Cu banii de-aiici trăiește nu un om, doi; trăiesc zece case, cât le-or ține furcile și pământul. Nar fi cu dreptate

Fratele cel bogat, auzind despre chipul cum săracul a scăpat de sărăcie, a plecat și el la drum, săa întâlnit cu unchiul ce l-a îndreptat la copacul din marginea pădurii, și acolo Diavoli i-au făcut felul, crezându-l ispititor al sfaturilor dintre dânsii (1)

(1) *Lunașfînul satelor*, an. I, no. 2—8, Pitești 1910.

cât ai zice, nici pulberea n'a mai rămas din oamenii nedrept-fății.

Și asta-i povestea (1).

În sfârșit iată și o povestire în care, lipsind partea didactică, nu rămâne decât cea care pare mai bătaioare la ureche, și anume, furarea sfatului diavolesc și pedeapsa, necuvenită aici, — pentru fratele care doară a căutat să se îmbogățească mai mult.

Povestirea a noua.

După anumite aruncături cu privire la sările de azi, urmează cuprinsul obișnuit al povestirii.

Erau doi frați: cel mare, bogat, însă sgârbit și *tipos*, iar cel mic, nenorocos, sărac și *locuit*; de frate-său, om *cinciuil*, nu se putea lipsi, și de aceea, plecând în toată lumea. Pe drum se întâlneau cu un moșneag care-i arăta un copac la marginea unei păduri, unde se strângeau Dracii la *orândă*.

Întrebați de Diavolul cel mare, unul răspunde:

— «Să trăiești prea 'ntunecate împărat! Eu n'am putut să fac nici o ispravă cu sufletele proștilor la cari m'ai trimis căci acum au sosit niște dascali învățați, buni la inimă și iscusii, de se pricep mai bine ca un Drac. Dascalii suflă la urechile păcătoșilor câte 'n lună și 'n soare, de nu mai e chip să-i înșeli cu una, cu două. Aștia vor să sdrobească sărăcia și prostia oamenilor, și atunci ne ducem pe copcă. Nu-mai atunci avem noroc, că *boierii* nu se focmai uită la ochii acestor dascali; îi muncesc ca pe Draci și nu le dau [proștilor], mâncare bună!»

Un alt Diavol zice că nu s'a putut apropia de casa unei femei, fiindcă preoful o sfințește la fiecare zi întâi de lună.

Unul, șchiop, a luat ochii împăratului, care se pot lecu numai ungându-se cu frunze din pomul de deasupra, după ce le va muiă în lapte.

După ce lecuște pe 'mpărat, îmbogățit, fratele rătăcitor se înfoarce acasă, unde nevasta, după nouă ani fără o lună, îl cunoaște numai după o mușcătură de câne dela o mână.

(1) Culegere din com. Tepeu, jud. Tecuci.

să ieau eu banii loși; am să spun și l'alde frate-meu, și i-om împărți în trei: de-mi vine mie un sac, apoi ce noroc mai mare decât acesta s'ar putea pe capul cuivă!

Și astel zicând, merse la fratele lui cel mai bogat și-l rugă:

— Dă-mi, frățioare, carul, că am o lecută de treabă!

— Ce căruță! Da crezi tu că mi-a venit cu apa? Căruța mă ține pe mine bani, măi, —știi tu?

— Cum să nu știu, frățioare, dar uite cum, și uite ce-i!

Și începî fratele cel sărac să spună toată întâmplarea cu comoara din pădure.

— Eu așa zic, să-mi dai căruța, și să mergem fustrei s'o împărțim frățește, și cred c'o fi bine, dacă o fi treaba cu dreptate!

Bogătașul a dat numai decât de veste și celuilalt frate, a înjugat boii la căruța și așa, fustrei au pornit spre poala de pădure, unde săracul dăduse peste comoara cea minunată. Pe drum însă, din una, din'alta, ce-și zic bogății:

— Măi, ce să mai umblăm noi acuma la bătrânețe cu dreptatea și să împărțim în trei părți de o potrivă căldarea cu galbeni! Te trezești că ne pomenim în doaga fratelui nostru, care a ajuns de nici câni nu-l spală, cu atâta dreptate cât o strănge la sân!

— Așa-i de asta, —înfărește și celalt frate; mai bine să facem cum am făcut și până acuma și să nu mai umblăm cu cheie de biserică în brâu. Hai să-l omorîm pe calic și să scăpăm pe de-o parte de dânsul, iar pe de alta să împărțim comoara în două părți, în loc de trei.

Celalt frate, mai-mai să se învoiască. Se gândește o leacă și zice:

— Nu zic că nu-i bine, dar eu socot într'altfel: să-i scoatem ochii și să-l lăsăm la cutare pod; așa, nu-i mort, dar nici viu nu se chiamă că rămâne!

Și astfel, au căzut la învoială, acolo, ei amândoi, cum stăteau în fundul carului. Și cum fratele cel sărac mână boii, în partea dinainte a căruții, o dată se pomenește cu cei doi dușmani că-i sar în spinare, cu cuțitele în mâni. Nici mai mult, nici mai puțin, unul îi scoate repede un ochiu, și celalt

pe celalt ochiu, îi fac vânt din căruță, și lăsându-l așa, pe marginea drumului, se duc la comoră, o ridică, o aduc acasă, o împart și trăesc tare veseli și mulțumiți, cum li eră inima și obiceiul lor de demult.

Acu, să-i lăsăm în pace și să ne finem mai pe-aproape de fratele cel orb și să vedem ce se mai întâmplă cu dânsul.

Acolò la pod, îl apucă noaptea. Nu trecuse nici un drumel, se vede, care să-l fi văzut și să-l fi dus la o casă de om. Noaptea, pe la miez de cântători, numai ce-aude tartorul Dracilor că-și întrebă supușimea despre toate cât ea făcuse peste zi. Răsăriseră cu toți ca din pământ.

Unul zise una, alul alta, alții altele, până când unul începe să se laude:

— Eu, aslăzi am făcut pe cei doi frați bogăți de-au scos ochii fratelui cel sărac! Ha-ha-ha! Și să știți că nu-și capetă vederea decât dacă se va spală cu apă de la izvorul roșu!

Și iar:

— Ha—ha—ha!

Altul, la rând, zice și el:

— Și eu am orbit pe Verdeș-împărat! Vai de steaua lui! Și are să mai vadă, când mi-oiu vedea eu ceafa, că oare, cine focul cel negru, o să-i șoptească la ureche, să se ungă la ochi cu untură de căprioară?

Vine rândul altui Drac, care zice și el:

— Eu, făcuiu una tol pe calapodul vostru. Știți pe cutare bogătaș cu o singură fată! I-am dat ce-i-am dat, și fata nu-și mai vine în fire. Atâta jale, atâta trudă și cheluială face pentru dânsa, atâta lume se frământă pentru fată, că, drept să vă spun, mă doare pânțelece de răs! Ha-ha-ha, ha-ha-ha! Și leacul? Să vă minunați, cum mi-a dat în gând una ca asta: fata nu se va face bine decât dacă va luă *rosuriel*! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!

Mai donda-donda! vine pe semne miezul nopții, că puzderia de Draci intră ca 'n pământ! Da-i vorba că orbul nostru de văzut nu văzuse, dar de auzit, toate câte ieșiseră din gura Diavolilor le auzise. Stătu acolo lipit, cu pământul, până când,— se vede că se făcuse ziuă,—auzi un om mânănd boii. Cum simți că

drumelul se apropie de dânsul, ieși afară de sub pod și îl rugă până la pământ, să-l ducă la *izvorul roșu*.

Drumelul îl duse, și omul se spală o leacă pe ochi cu apă. Doamne sfinte, că mariți minuniele! Orbului nostru, dintr'o dată i se prind luminile la loc, cum fuseseră și mai înainte, și începe să zărească așa, ca prin sită. Se mai spală o dată, vede ca prin cuir; se mai spală și a treia oară, și vede mai lămurit de cum vedea mai înainte.

— Ei, mulțumescu-ți fie, Doamne, că făcuși dreptate și cu mine,—zise omul, făcându-și cruce. Acuma, să-mi ajuți să fac după dreptate!

De-aici plecă tocmai către scaunul lui Verdeș—împărat, unde ajunge într'un târziu. Dintru'ntâi se face că nu știe de cei atâta măhnire pe la curte.

— Cum nu știți? Împăratul nostru a dat peste mare cum-până. Iaca așa și așa,—și-i spune unul de pe acolo tol a-marul împărăției.

— Apoi, am să-l lecuesc eu, zice omul nostru. Să mă duceți la împărat.

Dacă l-au dus curtenii, împăratul îndată a poruncit, după vorba omului, să-i aducă untură de căprioară, proaspăt împușcată, ca să se ungă la ochi; și cum s'a urs, cum a văzut mai bine ca înainte,

Împăratul i-a dat îndată

Colț de împărăție,

Fată de soție.

Dumnezeu să-i fie,

Până 'n veșnicie,

iar după asta, l-a lăsat să meargă să tîmăduiască și pe fata omului bogat, ca să se ducă mai curând în lume vestea și povestea despre dânsul.

Aud, așa, târziu, și cei doi frați ai lui, și vin să-l întrebe ce-a făcut de-a ajuns ce-a ajuns?

— Ce-am făcut? Duceți-vă și voi și vedeți ce-i acolo! Să vedeți acolo comori!

Cei doi frați lacomi s'au dus, dar acolo au dat peste ceafa Diavolilor întărlată pe cel care le furase leacurile. Dracii au scociorit în dreapta și 'n stînga, au pus mâna pe el, și

VASLUI – 1475, CEA MAI MARE VICTORIE ROMÂNEASCĂ ⁽¹⁾

Dan RAVARU

RĂDĂCINI. Caracterizat de mai mulți istorici drept un conducător exemplar, care a știut în permanență să îmbine armonios și eficace curajul marilor decizii cu o prudentă pregătire a acestora, Ștefan cel Mare, după ce a consolidat structurile interne ale Moldovei și a organizat sub toate aspectele apărarea țării – fortificații, armament modern, coordonarea eficientă în luptă a efectivelor de profesioniști și voluntari (mercenari – cete boierești – țărani), rezolvarea a ceea ce numim acum logistică, trece la îndeplinirea dezideratelor din orizontul politicii externe. După rezolvarea conflictelor cu Ungaria, net favorabilă pentru sine, problema cea mai spinoasă rămâne cea a raporturilor cu Imperiul Otoman. Haraciul acceptat de Petru Aron în adunarea de la Vaslui, la 5 iunie 1456, cu participarea tuturor panilor „de la mare la mic”, era modic din punct de vedere pecuniar, însă impunea umilință și supunere a unor creștini față de cei considerați cei mai mari dușmani ai Crucii. Antipatia istoricilor față de Petru Aron, generată de asasinarea tatălui celui mai iubit domnitor, a lăsat în umbră un pasaj din actul de închinare, care nouă ni se pare încărcat de semnificații. Demnitarul justifică închinarea prin starea temporară de slăbiciune și izolare a țării, situație care va dura „până când și milostivul Dumnezeu se va îndura să putem iarăși avea, cu ajutorul lui Dumnezeu, și să ne găsim aliați, așa cum au avut și înaintașii noștri” (D.R.H., III, p. 86). În mod paradoxal, tocmai dușmanul său de moarte, Ștefan cel Mare, va fi cel care va pune în practică acest deziderat și, cel puțin pentru un timp, va șterge rușinea închinării.

Împrejurările concrete care au dus la conflictul dintre moldoveni și turci s-au datorat nenorocitei discordii dintre români, de data aceasta promovată cu o tenacitate diabolică de Radu cel Frumos (supranumele nu este un compliment, ci o aluzie peiorativă) și de urmașii săi munteni, campioni absoluți la trădări pe unitatea de timp. Mobilul imediat al stării conflictuale pare să fi fost Chilia, prin valoarea sa ca punct comercial un adevărat izvor de bogăție, pe care Radu Vodă o dorea din nou integrată Munteniei. Încă din martie 1468 transilvănenii dețineau informații că un conflict armat între Moldova și Țara Românească era inevitabil (N. Grigoraș, p. 97). În 1470, Ștefan cel Mare refuză să mai plătească suma simbolică de 2000 de galbeni anual, pretinsă de turci, și își manifestă deschis ostilitatea față de Radu Vodă, cel supus turcilor în toate modurile. Apropierea luptelor determină atitudini adecvate în 1470: „Ștefan cel Mare cumpără arme de la Brașov. Radu cel Frumos, domnul Țării Românești, le reproșă brașovenilor «cum că voi ați avea pace și unire cu Ștefan vodă, deoarece Ștefan ar avea chiar spioni printre voi», și că vând arme moldovenilor «și le dați cât mai multe, chiar în dar»” (apud Neagoe, p. 56).

Așteptatul atac al lui Ștefan are loc pe 27 februarie 1470 și se soldează cu arderea Brăilei, a Târgului de Floci, a ținutului Ialomiței, ceea ce a însemnat desigur o lovitură grea pentru Muntenia. Radu cel Frumos încearcă să dea o replică puternicului său vecin. Mai întâi, organizează un complot care eșuează. Își concentrează apoi trupele, întărite cu un ajutor turcesc, dar nu reușește nici măcar să treacă granița Moldovei, suferind o grea înfrângere în apropierea acesteia, la Soci. Urmează represaliile lui Ștefan, excesiv de dure, care nu-i liniștesc însă pe munteni. Acutizarea maximă se petrece în 1471, când Ștefan începe nefericita serie a schimbărilor de domni de pe tronul Țării Românești, care s-a dovedit un perfect eșec. Dar, astfel, conflictul cu Poarta otomană este deschis pe față și va dura până în 1489.

ȘTEFAN LA VASLUI. Sunt de remarcat mai multe motivații pentru legăturile atât de strânse dintre Ștefan și Vaslui. Mai întâi tradiția, căci timp de șapte ani (1435-1442) a fost capitală a Moldovei, având același rang față de Suceava. Dar Vasluiul a prezentat dintotdeauna o mare importanță, alături de Bârlad având foarte probabil funcții administrative încă înainte de întemeierea statutului moldovenesc. Dar, pentru perioada la care ne referim, Vasluiul reprezenta pentru Ștefan cel Mare o importanță majoră din punct de vedere strategic și ca punct de observație, de obținere a informațiilor. Să mai adăugăm și o motivație sufletească, era originar din Țara de Jos și de aici primise sprijinul necesar pentru a ajunge pe tron. Șederile lui aici sunt atestate în primul rând prin documentele emise din Vaslui, pentru care nu a neglijat problemele administrative oricât de încordată era situația, chiar dacă războiul bătea la ușă. Cu mare rezervă, reamintim

pierderea majorității actelor, menționăm că Ștefan s-a aflat la Vaslui la următoarele date: 5 iunie 1464, 11 iunie 1464, 3 martie 1465, 1 iunie 1472, 5 iunie 1472, 26 august 1474.

Data de 16 ianuarie 1471 este marcată de executarea prin decapitare a celor trei boieri trădători, Negrilă paharnicul, Alexa stolnicul, Isaiia vornicul. După cum am arătat în altă parte, asupra acestei execuții încă plutește misterul; au trădat la Baia, au complotat cu Radu cel Frumos, au fost implicați în ambele acțiuni, au fost nevinovați?

La 13 iulie 1471 Ștefan se afla din nou la Vaslui, de unde îi scrie regelui Poloniei Cazimir. Domnitorul îi relatează amănunțit monarhului polonez luptele de la Soci, participarea turcilor și tătarilor în sprijinul lui Radu cel Frumos, motivând astfel faptul că nu i-a trimis în ajutor 1000 de călăreți sub comanda fiului său Alexandru. Scrisoarea mai conține și descrieri ale lucrărilor de fortificație făcute atât de Ștefan cât și de Radu la graniță și chiar schimbarea cursului Siretului.

Tot la Vaslui îi va primi în 1474 pe doi importanți soli polonezi, Dobeslaw Biszowski și Aegidius Suchodolski. Ștefan le spune acestora că „veghea cu strașnică împotriva ca nu cumva turcii și cu Radu să-i cotopească țara”, deoarece acesta, după ce și-a încredințat toate cetățile în mâinile turcilor, atârnând de voia și de bunul plac al acestora, nu putea sau nu cuteza să facă nimic cu de la sine putere, aflându-se sub stăpânire străină” (apud „Portret în cronică”, p. 375).

PRELIMINARII LA BĂTĂLIE. În 1473, Ștefan trăia un adevărat timp al gloriei militare, după victorioasa incursiune în Țara Românească și întronarea lui Laiotă Basarab. Cronicile româno-slave și Letopisețul lui Grigore Ureche descriu întoarcerea sa triumfală la Suceava pe 9 decembrie, ecurile biruinței sale, steagurile capturate trimise regelui Cazimir al Poloniei, din bună voia sa, nu ca semn de omagiu adus suzeranului (Ureche). Urmează însă imediat veștile proaste, pe 20 decembrie turcii pătrund în Țara Românească și restabilesc vechea stare. Totuși, acțiunea sa are ecoul internațional convenit și se încadrează luptei antiotomane care prindea contur în Europa. Mai multe state răspund, mai mult teoretic, organizării unei lupte comune antiotomane. În această perioadă, se produce un moment de respiro, datorită acțiunilor întreprinse în Asia de Uzun Hasan, în jurul căruia Veneția intenționa să organizeze o cruciadă și în final i-a trimis doar un ajutor simbolic. Personajul prezintă interes pentru noi din mai multe motive. Acțiunile lui antiotomane au însemnat un binevenit răgaz pentru Ștefan și pentru adversarii turcilor din Europa, tratativele indirecte ca și crearea unei alianțe virtuale Ștefan – Hasan s-au petrecut la Vaslui, iar această cooperare a repetat-o pe cea din urmă cu 1500 de ani, dintre Decebal și parți, împotriva romanilor. Deci, Uzun Hasan (Hasan cel lung) a condus puternicul stat turcoman al Mielului Alb (1453-1478) și din 1472 a început o puternică ofensivă împotriva Imperiului Otoman, obligându-l pe Mehmet al II-lea să-și transfere cele mai însemnate forțe militare în Asia, acțiunile sale corespunzând cu ceea ce întreprindeau Veneția și Moldova în Europa. Șerban Papacostea îl citează pe larg pe cronicarul cretan Elkana Capsali, un fin observator și bun cunoscător al evenimentelor: „S-a întâmplat ca atunci când toți principii supuși stăpânului (Mehmet II) au aflat că Zucha zan (Uzun Hasan) intrase în luptă, ei s-au veselit cu toții zicând: Acum Mehmet va fi nimic. Dumnezeu îi va face lui cea ce ne-a făcut el nouă. Și s-au răscolit împotriva turcilor. Printre aceștia se afla și domnul Valahiei Mici (Moldova). Țara lui e mică și are puțini locuitori, dar cu toții sunt viteji, se adăpostesc în munți și în vie. Și cine ar avea îndrăzneala să se lupte cu ei? Așadar, când a aflat că Zucha zan a pornit la luptă împotriva stăpânului său, Mehmet II, el (Ștefan) a început să urzească fel de fel de planuri. De asemenea, a pus capăt supunerii sale și a scuturat povara de pe umerii săi” (Papacostea, p. 44). Mehmet al II-lea câștigă cu greu bătălia de la Otlukheli (alături de turci luptaseră și auxiliarii munteni), dar nu are posibilități să exploateze victoria. Hanul Uzun Hasan va continua lupta și va cere cooperarea europenilor. Întors din Asia, sultanul Mehmet al II-lea va fi iritat de schimbările frecvente de la Dunăre și se decide să le pună capăt.

În aceste împrejurări, Vasluiul se înscrie din nou în orizontul diplomației prin întâlnirea care are loc aici între Ștefan cel Mare și Paolo Ognibene, diplomat italian de origine albaneză. Întâlnirea este relatată

de însuși Ștefan într-o scrisoare adresată Papei Sixt IV și alcătuită la Curtea domnească de la Vaslui. Conținutul acesteia este analizat pe larg de Ștefan S. Gorovei. Scrisoarea este datată 29 noiembrie 1474, într-un moment de cumpănă, când erau cunoscute deja pregătirile turcești pentru invadarea Moldovei. Din discuțiile cu Paolo Ognibene, Ștefan își fixează o imagine de ansamblu asupra raporturilor internaționale, în sectorul în care Moldova era deja implicată și avea să fie implicată tot mai mult. Papalitatea, Veneția, Uzun Hasan și Moldova trebuiau să-și coordoneze eforturile proprii și să atragă alături de ele și celelalte state europene învecinate, pentru a opri expansiunea otomană. Ideile și îndemnul lui Ștefan moldovean către Sixt IV sunt concentrate într-un fragment al scrisorii, tradus de Ștefan Gorovei: „Dăm de știre Sanctității Voastre că noi, pururea cu toată puterea noastră pe care Dumnezeu Atotputernicul ne-a hărăzit-o nouă, cu toată râvna și îndemnul inimii, suntem pregătiți foarte a ne război pentru Creștinătate, cu toate forțele noastre. Îndemnăm, așadar, pe Sanctitatea Voastră, ca dimpreună cu alți puternici regi și principii deopotrivă, să vă dați silința spre a nu fi copleșită Creștinătatea de prea perfizii necredincioși, astfel încât noi nu singuri, ci cu ajutorul acelor principii să ne învrednicim a ne război”. Deci, la 1474, de la Vaslui la Roma, o legătură directă și o atitudine plină de demnitate a unui conducător român, pe o parte doar a României. Din nou trebuie să-l cităm pe Eminescu „De-așa vremi se-nvredniciră...”.

PREGĂTIRI. După cum am văzut, deja în 1474 conflictul era iminent, de o parte și de cealaltă încep pregătirile. Încă din primăvară, forțele otomane se concentrează în jurul fostei capitale Adrianopole (Edirne), iar cele moldovenești la Vaslui, care mai aveau oarecum rolul de capitală. Într-o primă fază, Ștefan este avantajat, în timp ce el întărește lagărul de la Vaslui și pregătește adunarea „oastei celei mari”, practic o mobilizare generală, trupele turcești de la Adrianopole se îndreaptă spre Albaia, unde eroul național al acestei țări, G. Kastrioti (Skanderbeg) începuse o nouă revoluție. În aceeași perioadă, solii polonezi, care doreau o pacificare a relațiilor dintre Ștefan și Radu cel Frumos, sunt primiți tot la Curțile de la Vaslui. Alegerea zonei de concentrare și a viitorului loc de bătălie nu poate face abstracție de experiența militară căpătată aici de foarte tânărul Ștefan alături de tatăl său Bogdan.

Turcii aveau trei căi de înaintare posibilă: prima, cea mai probabilă, pe valea Siretului, spre Suceava, favorabilă prin lărgimea ei deplasării unor trupe numeroase; valea Bârladului, care putea duce spre Vaslui, locul unde se știa că se află Ștefan; valea Prutului, mai puțin cunoscută pe atunci turcilor, aceștia o vor folosi frecvent mai târziu. Ștefan a ales Vasluiul și valea Bârladului pentru configurația terenului în primul rând. Intenția sa, care a și fost pusă cu succes în practică, a fost atragerea turcilor în această zonă. Tot legat de Vaslui, exista se pare și un plan de rezervă. În cazul în care turcii ar fi manifestat prudență și, cu toate manevrele de atragere spre Vaslui, ar fi ales calea Siretului, domnitorul, deplasându-și forțele pe valea Racovei sau a Bârladului superior ar fi putut realiza un fulgerător și foarte eficace atac pe flanc. Pentru concentrarea de trupe, istoricii folosesc termenul de „lagărul de la Vaslui”, inclusiv Nicolae Iorga: „Domnul va fi stat în lagăr, unde-și adusesese doamna, pe fiul cel mare, Alexandru, și pe fată, Elena, până ce se văzu în mai că beglerbegul (Soliman) pleacă asupra Albaniei și că el va avea liniște în acest an” (N. Iorga, p. 141). Aflat aici, la 18 februarie, Ștefan cel Mare a transmis mulțumiri celor care îi furnizaseră informații despre mișcările și intențiile turcilor. Tot de la Vaslui, în preajma bătăliei, Ștefan face ultimele încercări de raliere a Țării Românești la frontul antiotoman, și de data aceasta fără succes. Caracteristic pentru modul de gândire și de acțiune al domnitorilor munteni din acea vreme este atitudinea lui Laiotă Basarab (pus pe tron de Ștefan) care, în iunie 1474, le scria brașovenilor „m-am dus la turci, la marele împărat, și mi-am făcut pace și bine, și m-am nevoit și pentru binele vostru. Deci să vă pară bine și vouă” (Neagoe, p. 68). Încurajat probabil de astfel de atitudini, sultanul Mehmet al II-lea încă își mai făcea iluzii în privința Moldovei și, la sfârșitul anului 1474, îl chema la Poartă pe Ștefan cerându-i: „De astă dată să aduci tu însuși haraciul, după cum îl aduce cel din vilaietul Țării Românești, și să fii cu noi ca și beiul Țării Românești, ca să știm în ce chip trăiești cu noi. Cu aceste cuvinte i-au dat de știre necredinciosului, care însă n-a venit și nu le-a luat deloc în seamă” („Cronici turcești”, Kemal-Pașa Zade, p. 95).

Să vedem cum se prezenta oastea moldovenească, înaintea bătăliei de la Vaslui, după considerațiile generalului maior Ion Cupșă. La modul cel mai general, împărțirea era în armata permanentă sau nucleul obștirii și oastea cea mare, care se aduna la vreme de război. În primul caz, era vorba de cavaleria grea, pedestrirea grea și artileria. Cavaleria grea, recrutată dintre boierii mari și mici, sau dintre membrii

altor categorii sociale care se distingeau în luptă, era înzestrată cu cel mai bun armament. În timp de război dădea loviturile de șoc sau forma rezerva strategică, iar în timp de pace asigura paza Curților domnești și a drumurilor principale. Membrii săi se numeau viteji sau curteni. Pedestrirea grea, infanteria, era alcătuită din slujitori, numiți și voinici, bine înarmați, cu aceleași atribuții ca și cavaleria grea. Artileria, armă destul de nouă, era deservită de mercenari germani, dar și de localnici, din rândul meșteșugarilor. Tunurile, destul de rudimentare, fără afet, transportate în căruțe, se numeau „puști” (din germanul *Buchse* – cutie, prin filieră poloneză). Ghiulelele erau turnate din fontă sau cioplite din piatră. Oastea de țară era formată în principal din țărani, la care se adăugau locuitorii târgurilor. În funcție de categoriile în care erau încadrați, luptătorii erau înarmați pentru lupta de la distanță cu arcuri, arbalete, prăștii și arme de foc, pentru lupta corp la corp cu săbii, sulite, măciuci sau ghioage, coase, seceri, iar pentru apărare aveau cuirase (platoșe), scuturi de metal sau lemn, haine de lână în preparate în mod special, prin împregnare cu substanțe care le confereau duritate.

Dacă Ștefan realizează ușor o mobilizare generală, având în vedere dimensiunile țării, pentru turci problema este mult mai dificilă. Furios pe Ștefan, sultanul Mehmet al II-lea reacționează undeva irațional. Întrerupe operațiunile militare din Albania, de la asediul Shkodrei, tocmai când lucrurile păreau să meargă mai bine, ordonând trupelor de acolo să se deplaseze tocmai în îndepărtata Moldovă. Este ciudat că nu a avut în calcul timpul necesar pentru a-și atinge ținta. Nu era logic un atac în timpul iernii, cu greutatea de aprovizionare și cu dificultățile întâmpinate de soldații din zonele sudice, unii dintre ei probabil nu văzuseră vreodată zăpadă. N. Grigoraș îl citează pe cronicarul turc Kemal Pașa Zade care a observat că timpul nu era potrivit pentru o asemenea campanie, fiindcă nu numai că se apropia iarna, dar și pentru că „ierburile se uscaseră, legumele se vestejiseră, iar frunzele arborilor căzuseră”, prin urmare aprovizionarea armatei avea de întâmpinat mari greutăți, unele dintre ele, ca furajarea animalelor, chiar de nerezolvat. Dar, în superbia sa, în visurile sale deșarte, sultanul nu se mulțumește doar cu cucerirea Moldovei. Armata lui Soliman Hadâmbul ar fi urmat să lovească apoi Polonia și, în primăvară, să năvălească în Ungaria, totul s-a oprit însă la Vaslui. Marșul lui Soliman din Albania spre mormântul gloriei sale este descris diferit de către istorici. După N. Grigoraș, trupele s-au regrupat la Sofia în septembrie, pentru a realiza trecerea Dunării. Au trecut-o pe gheață pe la Nicopole, Vidin etc. După săptămâni de odihnă în Muntenia, turcii ajung abia în decembrie în Moldova. Vremea deja se stricase și, după cum spune Kemal Pașa Zade, cei care se doreau șoimi, acum rămăneau ca niște găini plouate, care au început să se strecoare pe valea Siretului, spre Suceava. După un vechi obicei, Ștefan a dus în refugiu tot ce putea fi transportat, la fel copiii, femeile și bătrânii, restul a fost incendiat. Toate acestea, plus alternața ger-dezghet au făcut tot mai dificil drumul turcilor și al muntenilor care li se alăturaseră (Grigoraș, pp. 116-119). N. Iorga estimează la 100.000 oastea lui Soliman Eunucul, beglerbegul Greciei, la care se adăugau 20.000 de creștini bulgari, folosiți ca salahori. Dunărea este trecută ușor, la fel este străbătută Muntenia, drumurile fiind deschise de salahorii bulgari care reparau și podurile. Și vremea în încălzire părea că ține cu turcii, aceasta însă până au ajuns la Milcov. De aici totul se schimbă, chiar și vremea, dublată de atmosfera de ostilitate, totul era pustiu, singurele semne de viață erau atacurile surpriză ale unor mici detașamente moldovenești. Sursele de apă erau otrăvite, mlaștinile reapărate după încălzirea vremii se întâlneau pretutindeni, iar ajunși cu chiu și vai mai aproape de Vaslui, descoperă că Podu Înalt, apărut în calea lor, nu permitea trecerea armatei (N. Iorga, p. 142-146). Suleiman ajunge în Țara Românească după un marș de o lună, ar fi trecut Dunărea pe lunte mari, în care ar fi încăput câte 16 cai, pe la Vidin și Silistra, ceea ce a fost destul de dificil pentru cei 30.000 de călăreți de care dispunea Soliman. Durata marșului ar fi fost, după Manole Neagoe, de 10 km pe zi, ceea ce ar contrazice afirmațiile cronicarilor turci despre starea de epuizare totală înaintea luptelor (Neagoe, p. 70-71).

Șerban Papacostea afirmă că Soliman a intrat în Moldova cu o oaste al cărei număr a fost estimat diferențiat între 30.000 plus ienicerii și trupele muntene și 120.000. După consemnările lui Jan Dlugasz, Ștefan îi putea opune 40.000 de oameni, inclusiv țărani, care aveau mai puțină instruire militară și erau slab înarmați. Trebuie remarcat că, pentru timpurile respective, oastea moldovenească era deosebit de numeroasă, în raport cu întinderea țării, ceea ce înseamnă că s-a apelat la toți bărbații valizi, la aceste efective se adăuga și un număr aproximativ de tunuri.

- va urma -

Educația prin modele de viață: mareșalul Constantin Prezan

Melania IONESCU, Nicolae IONESCU

În ultimii ani se constată în cadrul societății românești și nu numai, o criză de modele în educație. Tinerii, în general, și restul populației, în special, găsesc de cuviință, din diverse motive, să considere modele demne de urmat sau de apreciat vedete din lumea spectacolelor a vip-urilor sau așa numitelor „vedete de peste noapte”, din show- biz, fără nici un merit special, moral, social, sau de altă natură. Îngrijorător este însă faptul că toate aceste „modele” false au un impact copleșitor asupra societății, pe care o influențează uneori hotărâtor, schimonosindu-i destinul pentru mai mulți ani.

Dacă vom face un sondaj despre personalități și evenimente marcante ale istoriei noastre naționale, într-un test de cultură generală, vom avea neplăcuta surpriză să constatăm că un număr copleșitor de subiecți, cu vârste diferite, vor da informații dintre cele mai hazlii, despre: încadrarea în timp și spațiul în care acestea au trăit și locuit, rolul lor istoric, realizările și însemnătatea acțiunilor lor pentru România.

Aceste „lacune culturale” nu pot fi explicate, doar printr-un singur motiv. Dimpotrivă, la realizarea acestor „performanțe” negative, stau o gamă variată de cauze. Lipsa educației, dezinteresul tinerilor pentru școală, în general, și pentru istorie, în special, într-o societate în derivă, în criză economică, socială, morală, lipsită de repere și de ideal, în care rolul familiei și al școlii scad vertiginos, toate acestea conlucrând la pierderea valorilor culturale naționale românești și la criza sistemului educațional contemporan.

De aceea, vă prezentăm mai jos, un posibil model de educație, un general-erou din primul război mondial, care și-a demonstrat cu prisosință geniul militar în toate campaniile pe care le-a comandat sau organizat: generalul Constantin Prezan. Această personalitate este emblematică pentru războiul de reîntregire națională și un model pentru tinerii de azi, aflați în criză de ideal. Își doarme somnul de veci pe meleagurile vasluiene, în satul Schinetea, comuna Dumești.

În paginile acestei lucrări vor fi analizate și detaliate principalele evenimente și situații la care a fost părtaș personajul nostru, fiind o perioadă care se întinde pe mai multe decenii.

Interesul istoricilor pentru Primul Război Mondial a crescut mult în ultimul timp și, de aceea, am considerat că o astfel de temă este interesantă în cercetarea istoriei naționale și locale. Neutralitatea României în primii ani de război, a fost impusă de anumiți factori politici, la care se adaugă cei militari și strategici, așa încât, la adăpostul unei neimplicări armate, țara noastră trebuia să facă pregătirile necesare și treacă la o nouă orientare a politicii sale externe.

Evident, că regele Carol I al României a jucat un rol hotărâtor în aderarea țării noastre la Tripla Alianță în anul 1883. Dar alegerea suveranului nu a fost singurul motiv în acest sens. Să nu uităm că Germania, Austro-Ungaria și Italia erau, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, principalii parteneri economici, investițiile Puterilor Centrale, fiind cele mai mari și mai dinamice din industriile de atunci ale României: petrol, căi ferate, finanțe și bănci, lemn, industria alimentară etc.

Perioada Primului Război Mondial a fost foarte grea pentru toți românii. Nu insistăm aici asupra ostilităților militare, dar menționăm faptul că oamenii politici din fruntea țării, conducătorii armatei române, generalii și ofițerii, au avut de luat decizia la limita dintre viață și moarte, cu consecințe decisive pentru destinul ulterior al României.

Participarea României la Primul Război Mondial – deși a fost foarte importantă, plasându-ne pe locul 4 între națiuni, totuși la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920, țara noastră nu a fost primită la masa tratativelor, fiind considerată un stat cu „interese limitate”.

Desăvârșirea unității naționale, prin unirea provinciilor românești aflate sub stăpânirea străină: Basarabia, Bucovina și Transilvania, înfăptuită în cursul anului 1918, a definitivat evoluția politică, economică și socială a societății românești într-un spațiu geografic destul de disputat între cele două mari imperii din zonă – Imperiul Rus și Austro-Ungaria.

În ultimii ani au apărut numeroase lucrări istorico-militare care au venit să completeze sau să suplinaască unele goluri din istoriografia românească, europeană sau mondială. Cu această lucrare nu ne propunem să epuizăm problemele sau lacunele legate de Primul Război Mondial, ci dorim să aducem în discuție un model de educație pentru tinerii noștri, să elogiem cu acest prilej personalitățile militare sau politice care s-au sacrificat pe altarul neamului, pentru niște idealuri în care au crezut cu tărie și convingere.

De aceea, dorim să abordăm succint acele conținuturi științifice, istorice și psiho-pedagogice care pot fi folosite cu succes în demersul didactic, menite să ducă la formarea de competențe educaționale în învățământul preuniversitar și să faciliteze încadrarea tinerilor absolvenți pe piața muncii.

Demersul nostru are în vedere anumite elemente biografice ale mareșalului Constantin Prezan și posteritatea sa. Pentru această întreprindere, am apelat lucrări de specialitate cu privire la Primul Război Mondial și rolul marilor personalități din această perioadă, la memoriile unor oameni politici sau militari din timpul acestui conflict. Amintim aici pe cercetătorii: Constantin Kirțescu, Constantin Olteanu, Petre Otu, Lucian Boia, Alexandru Zub, Mircea N. Popa, Florin Constantiniu, Ion Cupșa și alții. Foarte valoroase au fost informațiile din publicațiile „Studii și Articole de Istorie”, „Dosarele Istoriei”, „Magazin Istoric”, manuscrisele sau memoriile unor personalități de seamă.

Într-o lucrare recentă, *Cronica Militară a Județului Vaslui*, se relevă faptul că neamul nostru n-a dus niciodată lipsă de oameni mari, fiind, așadar, un popor norocos, care a știut și a avut propriile legi, ale onoarei, cinstei, demnității, izvorâte din pământul străbun și din vremuri îndepărtate. Evident, că despre marile personalități ale neamului nostru, sunt multe de scris sau de spus, motiv pentru care specialiștii vor trebui să aducă noi contribuții istoriografice.

În decursul istoriei, marile fapte și evenimente istorice s-au petrecut cu participarea și prezența continuă a unor mari oameni politici, militari, strategii, regi, domnitori, dar și a unor oameni simpli. Nici demersul nostru face excepție de la regulă.

Prezența unui mare om de arme, implicat cu toată ființa sa în primul conflict mondial, ne relevă maturizarea României ca forță armată și politică în zona fierbinte a Europei balcanice¹. Avem în vedere pe mareșalul Constantin Prezan (1861-1943), unul dintre cei mai ingenioși generali români din Primul Război Mondial, care scrie prin acțiunile sale, una din cele mai frumoase pagini de istorie, alături de eroii români din această mare conflagrație mondială.

Constantin Prezan s-a născut la data de 27 ianuarie 1861 în satul Sterianul de Mijloc, comuna Butimanu, plasa Snagov, districtul Ilfov, părinții săi fiind Constantin și Alexandra Prezan², tatăl său fiind încadrat în serviciul Jandarmeriei locale rurale³. Poate de la el, viitorul general va primi o educație strictă, severă, milităroasă, care îl va ajuta mult în viață.

După terminarea primelor patru clase elementare a fost înscris la Iași în cadrul „Școlii Fiilor de Militari”, între anii 1874-

1 Constantin Chiper, *Cronica Militară a Județului Vaslui*, Iași, Editura Pim, 2012, p. 6.

2 Gheorghe Zbucă, *România și războaiele balcanice 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, București, Editura Albatros, 1999, p.14.

3 Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București Editura Militară, 2008, p.15.

1878. Fiind bun la învățătură, sergentul Contantin Prezan se înscrie la Școala de Infanterie și Cavalerie din București între anii 1878-1880, devenind sublocotenent la 19 ani în specialitatea Geniu. Este repartizat la Regimentul 7 Linie, apoi la Regimentul 2 Geniu din București⁴.

Fiind un bun ofițer, Prezan este selectat pentru a studia în Franța, între anii 1883-1886, la Școala specială de Artilerie și Geniu din Fontainebleau (lângă Paris), obținând un concediu de trei ani din partea regelui Carol I, prin raportul nr. 7484 din 23 august 1883. Absolvă școala în august 1886 cu aprecierea „prea bine”⁵. Aici, ofițerul român leagă prietenii cu viitori oameni politici și colaboratori de nădejde: Ion I.C. Brătianu, Henri M. Berthelot și alții⁶.

În decursul vieții, Prezan a urmat toate treptele și gradele militare posibile, de la sergent (1879) până la cea mai mare distincție, de mareșal al României (1930), grad acordat de suveranul Carol al II-lea imediat după restaurație. Constantin Prezan, în decurs de 51 de ani de activitate, a comandat și a activat în diferite structuri militare din România, culminând cu cea de șef al marelui Cartier General (decembrie 1916 – aprilie 1918, noiembrie 1918 – aprilie 1920).⁷ Constantin Candiano arăta calitățile speciale ale sublocotenentului Prezan: „ofițer inteligent, caracter bun, disciplinat și serios în serviciu. Conduită, principii și ținuta prea bune, bun camarad, lucrează prea bine și cu pricepere la serviciu, studios și doritor de a adăuga cunoștințele speciale teoretice și practice”⁸. În perioada aprilie-octombrie 1918, Constantin Prezan a fost pensionat, iar în aprilie 1920 a fost trecut definitiv în rezervă, după o activitate remarcabilă și carieră de excepție, raportată la standardele vremii.⁹

În 1897, Constantin Prezan a cumpărat conacul și moșia de la Schinetea de la un avocat din Iași, Alexandru Livaditi din comuna Dumești, județul Vaslui (județul Roman din 1897). Suprafața acestei moșii era de 1.065 hectare și 3.522 metri pătrați, prețul achiziției fiind de 335.000 lei. Această proprietate va juca un rol important în viața generalului¹⁰.

La declanșarea Primului Război Mondial, cariera militară a lui Prezan avea peste trei decenii, fiind aproape singurul general român care a avut o viziune strategică rodnică în războiul din Balcani. În această conflagrație, acesta s-a dovedit a fi un general capabil, cu o orientare largă asupra câmpului de luptă, a pregătirilor necesare unor astfel de intervenții, calități materializate și probate în anii următori¹¹ în toate misiunile pe care le-a executat. Încă din timpul vieții, firea modestă a mareșalului Prezan a fost nu de puține ori ironizată, criticată sau chiar ridiculizată de adversarii săi politici sau militari.

Pentru a arăta meritele indiscutabile ale lui Prezan, prin Înaltul Decret no. 4367 din 19 octombrie 1922, regele Ferdinand I-a numit cap al Regimentului 7 „Racova” botezat, ulterior, în 1922 „General Prezan”, iar după 1930 „Mareșal Prezan”¹². Un an mai târziu, la 7 iunie 1923, Prezan era primit în rândurile membrilor de onoare ai Academiei Române¹³.

În anul 1924, a fost promulgată o lege de regele Ferdinand, prin care generalul de corp de armată, adjutant în rezervă, Constantin Prezan, să poarte toată viața uniforma militară și să se bucure de drepturile și demnitățile ce decurg din acest grad¹⁴.

Cea mai mare recunoaștere a meritelor sale de strateg și ofițer valoros, a fost în 1930, așa cum am menționat mai sus, când

proaspătul rege Carol al II-lea îi acordă demnitatea de mareșal al României, prin Decretul Lege nr. 2451, proiectul de lege fiind adoptat în Parlament în ședințele din 29 iunie și 21 iunie 1930.¹⁵

La ceremonii și serbări oficiale, mareșalii stăteau imediat după regenți, urmau primul-ministru și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, purtau bastonul de mareșal, aveau parte de un salut anume, plus alte drepturi potrivit Decretului-Lege din 26 noiembrie 1930¹⁶.

Ceremonia învestirii în demnitatea de mareșal a regelui Carol al II-lea și a celor doi generali, Averescu și Prezan, a avut loc la 25 octombrie 1930, la Sighișoara. În timpul manevrelor militare de acolo, regele a elogiat activitatea militară glorioasă a celor doi generali, fiind de față și primul ministru al țării.¹⁷

Trebuie menționate însă colaborările fructuoase și permanente cu oamenii politici sau alte personalități ale vremii: Ion I.C. Brătianu, regii Ferdinand, Carol I și Carol al II-lea, generalul Berthelot, Ion Antonescu, Alexandru Averescu, Nae Ionescu, Take Ionescu și alții.

Bine îl caracteriza generalul Alivra pe Prezan drept fiind „omul momentelor critice” deoarece în calitatea sa de șef al Marelui Cartier General, a luat decizii limitate, care nu promiseau nici o altă soluție spre rezolvarea lor, cum ar fi: rezistența din iarna anului 1916-1917, Campania din vara anului 1917, dezarmarea bolșevicilor de la Socola, trecerea liniei Mureșului și a Tisei, ocuparea Budapestei¹⁸.

După trecerea la cele veșnice, în 1943, la câteva luni după ce murise soția sa, Olga Prezan, mareșalul Prezan s-a stins și el din viață pe data de 27 august. A fost trecut în uitare și umbră, de vină fiind și anii războiului mondial, după care regimul comunist l-a sfidat aproape total în scrierile militare sau istorice, ca și pe mareșalul Ion Antonescu.

Nu este mai puțin adevărat că la acest „tratament” au contribuit și organele de presă ale vremii, care relevau îndeosebi, doar aspectele negative ale diferitelor personalități istorice. Dar Prezan a lăsat faptele să vorbească în locul său. De altfel, lui nici nu-i plăcea să vorbească prea mult.

De câțiva ani buni la Schinetea, unde este înmormântat mareșalul Prezan și soția sa Olga (Elena), Muzeul Județean Vaslui, a organizat în ziua de 27 august a fiecărui an, diferite manifestări cu ocazia trecerii la cele veșnice a mareșalului, sub genericul, „Onor la mareșal”. Nicolae Iorga spunea că: „istoricul este prin excelență un bătrân al neamului său”, dar oare ce-i care au schimbat și făcut istoria în prima linie a frontului cum pot fi numiți? Pentru că tocmai, asta au făcut oamenii de prim rang ca: Prezan, Al.Averescu, I.Antonescu, Eremia Grigorescu și mulți alții.

Așadar, lucrarea de față a avut menirea de a prezenta un model de conduită militară, a unuia dintre cei mai importanți generali din istoria noastră națională: Constantin Prezan. Aflat mai mereu în preajma familiei regale, cu o conduită aproape perfectă, o stăpânire de sine și o carieră impresionantă, generalul, apoi, mareșalul Prezan, a știut să gestioneze cu o înțelepciune profundă marile evenimente la care a contribuit și pe care le-a comandat.

Campania militară din vara și toamna anului 1916 de pe frontul transilvan, urmată de refacerea armatei române în Moldova, în iarna anului 1916-1917, campaniile din vara anului 1917, din toamna anului 1918, vara anului 1919 din Transilvania și făurirea României Mari la finele anului 1918, au fost evenimentele, în care generalul a fost profund implicat și vor rămâne pilde de urmat pentru urmașii noștri.

Pamfil Șeicaru îl caracteriza frumos în ziarul „Curentul”, din vara anului 1943, spunând despre Prezan că era un „ofițer de rară eleganță morală, un aristocrat cu gestul stăpânit, în liniștea prin care întâmpina adversitățile. Mareșalul Prezan nu avea elocvență care să te fascineze, dar atitudinea sa radia în jurul lui autoritate și încredere. Știa să-și descopere colaboratori, cărora le menaja susceptibilitățile, le dădea o cât mai mare inițiativă, le garanta independența de spirit”.

Poate, tocmai aceste calități l-au propulsat și l-au adus la locul și momentul potrivit, de fiecare dată, generalul Prezan făcându-și

4 Liviu Mărghitan, Ioan Mancaș, *Academicieni ai județului Vaslui*, Arad, Editura Ramira, 2012, p.39.

5 *Ibidem*.

6 Petre Otu, *op. cit.*, p.17.

7 *Ibidem*, p.18.

8 N. Apostu, D. Miller (coord.), *Mareșalii României*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999, p. 9.

9 Petre Otu, *op. cit.*, p.16.

10 M. Apostu, D. Miller (coord.), *op. cit.*, p.8.

11 Viorica Cristea, *Mareșalul Constantin Prezan și moșia Schinetea*, în „Muzeul Național”, nr. 9/1997, p. 66-69.

12 Dumitru Preda, *Constantin Prezan, primul mareșal al României*, București, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 5-6/1997, p. 66-69.

13 *Ibidem*, p.339

14 Radu Săcărea, *Armata I, momente de glorie și onoare (III)*, în „Curierul Armatei”, nr.3 (306), 16 februarie 2011, p. 339.

15 Petre Otu, *op. cit.*, p. 340.

16 *Ibidem*, p. 343.

17 *Ibidem*, p. 344.

18 *Ibidem*.

datoria cum știa el mai bine. Noi credem că astfel de lucrări sunt mai mult decât necesare, pentru că istoria se repetă, se rescrie conform noilor norme științifice și metodologice și, de aceea, este necesar să apelăm la teme de acest gen.

Făcând o „radiografie” a acestei personalități constatăm că în Primul Război Mondial, România a avut de suportat mari „cumpene naționale”, fiind amenințată nu numai cu ocupația teritoriului, ci și cu dispariția ființei statale. Misiunea de a salva poporul, statul, armata și demnitatea românilor, a revenit unor oameni care vor rămâne în amintirea și admirația generațiilor viitoare. Printre ei, se numără și mareșalul C. Prezan, vasluenii fiind mândri că acesta este prin „adopție” o personalitate a acestor meleaguri, care a ales să se stabilească pe plaiurile moldave. Ion I. C. Brătianu îi făcea o descriere simplă, dar elocventă: „Prezan nu-și voia prestigiul militar transformat în momeală electorală, nu-și vedea rostul în combinațiile de partid. A vroit să rămână până la sfârșitul vieții militare, generalul unității naționale și nimic mai mult”.

La moartea sa, în august, 1943, Pamfil Șeicaru arăta plin de admirație: „Cu mareșalul Constantin Prezan dispăre încă un

martor și un participant al războiului unității naționale. Va rămâne amintirea militarului sobru, de o discretă autoritate, de o eleganță morală nedezmințită”. Și așa a rămas. Cum a trăit. Modest, dar cu spirit de răspundere la cel mai înalt nivel, un exemplu de urmat pentru multe generațiile tinere, într-o societate în care se observă o criză acută de modele de viață.

Bibliografie selectivă:

- N. Apostu, D. Miller (coord.), *Mareșalii României*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999;
- G. A. Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, vol. II, București, Editura I. G. Hertz, 1937;
- Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București, Editura Militară, 2008;
- Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial 1914-1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Cercetările de salvare din situl neo-eneolitic Stoicani-Aldeni de la Frunțișeni, jud. Vaslui

Mariana PROCIUC, Marin ROTARU, Laurențiu URSACHI,
Cristian ONEL, Mircea OANCA

Zona în care este situată așezarea a fost semnalată, din punct de vedere arheologic, prin cercetări de suprafață efectuate în anul 2006¹.

Situl arheologic este situat pe versantul sud-estic al Dealului Pârlițura la aproximativ 500 m N-E de satul Frunțișeni, comuna Frunțișeni, județul Vaslui.

Cercetările periegetice desfășurate în perioada anilor 2006 – 2013 pe suprafața așezării au condus la colectarea unei mari cantități de material arheologic, aparținând faciesului cultural Stoicani-Aldeni (ceramică, unelte, plastică și fragmente osteologice de animale)².

Bogăția materialului descoperit, accentuarea eroziunii și alunecării versantului, și totodată lucrările agricole care amenințau stațiunea cu distrugerea, recomandau situl de la Frunțișeni – Punctul “Fântâna babei Ștefana” pentru o cercetare arheologică de salvare.

În urma protocolului încheiat între Muzeul “Vasile Pârvan” din Bârlad și Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, s-a constituit un colectiv de cercetători format din: Costică Asăvoie, responsabil de șantier, Vlad Codrea, Mariana Ionescu, Mircea Mamalaucă, Marin Rotaru, Mariana Prociuc, Laurențiu Ursachi, Cristian Onel, Mircea Oanca, membri, iar cu ajutorul financiar al domnișoarei Mariana Prociuc, doctorand la Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Ingineria Mediului și al domnilor Dumitru și Sebastian Mocanu din localitatea Frunțișeni, în perioada 25 iulie – 7 august 2013, au avut loc primele săpături de salvare.

S-a realizat o secțiune (S1) în lungime de 20 m și lățime 2 m, orientat pe direcția E-V (Foto 4). Această orientare a fost impusă, atât de perimetrul suprafeței de teren pentru săpătura de salvare, cât și de conturul general al așezării, stabilit prin cercetările periegetice anterioare. Un alt factor ce a impus această alegere a fost dat de expoziția versantului (sud-estică) și a pantei acestuia, șanțul fiind dispus aproape transversal pe zona de înclinare a văii.

Din acest punct de vedere săpătura a intersectat, în aval, porțiunea marginală a zonei de acumulare a resturilor menajere, iar în amonte, spre Vest, s-a pătruns într-o locuință (Foto 5).

La suprafață, profilul transversal al acumulării de resturi menajere urmărește morfologia actuală a terenului, iar în adâncime, grosimea stratului menajer crește din aval către amonte, de la 35 cm, la peste 1 m, în apropierea locuinței. Pentru această etapă de cercetare, putem presupune că, acumularea resturilor

menajere s-a făcut în afara locuinței, ce se afla așezată în zona plată a microreliefului inițial, iar groapa de gunoi se afla, mai jos, pe panta din apropierea așezării. Din punct de vedere stratigrafic, s-a constatat prezența unui singur nivel de locuire aparținând etapei a III-a a faciesului cultural neo-eneolitic Stoicani-Aldeni.

Utilajul litic cioplit. Cel mai mare număr de unelte litice sunt realizate din silex de Prut având culori de la cenușiu deschis la negru, dar și din silex Nistru de culoare brun deschis. Uneltele de aici au dimensiuni mici și mijlocii: lame întregi și fragmentare (Pl. I, fig. 1, 2), gratoare (Pl. I, fig. 3), etc.

Din categoria uneltelor din piatră dură, topoarele șlefuite (Pl. II, fig. 1 - 3), și topoarele ciocan cu gaură de înmănușare (Pl. II, fig. 4) ocupă un loc de frunte în viața comunității. Pentru confecționarea acestor unelte s-au folosit roci dure, magmatice, cât și roci locale de tipul gresurilor cuarțoase.

O ultimă categorie de unelte din piatră o constituie cele utilizate în forma naturală sau cu minime modificări ale acestora, cum ar fi percutoarele. În aceeași categorie intră râșnișele și frecătoarele utilizate la măcinarea cerealelor. S-au descoperit numeroase râșnițe fragmentare, dar și o râșniță întreagă, de mână (Foto 1), confecționate din gresii.

Utilajul de os și con este mult mai puțin numeros decât cel de piatră, situație asemănătoare cu cea din alte așezări Stoicani-Aldeni, în ciuda abundenței materiei prime. Întâlnim împungătoare realizate din oase sparte (Pl. III, fig. 1-2), dălțițe (Pl. III, fig. 3-4) etc.

Ceramica. Ca și în alte așezări Stoicani-Aldeni, ceramica reprezintă categoria de materiale arheologice cea mai numeroasă. Fragmentele de vase sunt nelipsite în locuință sau în groapa menajeră. Prezentăm câteva anse (Pl. IV, fig. 1-2), un fragment de la buza unui vas decorat cu alveole (Pl. IV, fig. 3) și un fragment de vas realizat dintr-o pastă de foarte bună calitate de culoare cenușie și un decor realizat prin incizie, observându-se un model deosebit (Pl. IV, fig. 4). Dacă rotim fragmentul de vas la 180° decorul respectiv pare să ia forma unei siluete umane.

În locuință au fost găsite două vase de dimensiuni mici, aproape întregi, unul având corpul ușor bombat (Pl. V, fig. 1), iar celălalt este decorat cu două benzi a câte două linii paralele și orizontale, dispuse în partea superioară și inferioară a vasului (Pl. V, fig. 2).

Din categoria vaselor miniaturale se remarcă un vas extrem de rar, cu înălțimea de 4 cm, buza profilată, corpul bombat, iar

fundul concav este prevăzut cu 11 piciorușe (Foto 2, Pl. V, fig. 3). În aceeași categorie se înscrie un alt fund de vas cu trei piciorușe (Pl. V, fig. 4).

Plastica. În așezarea de la Frunțișeni plastica este foarte bine reprezentată. Dacă în cercetările de suprafață din anii anteriori au fost descoperite statuete antropomorfe și zoomorfe, în campania de săpătură au fost colectate numai statuete antropomorfe.

În ceea ce privește condițiile de descoperire a acestor piese, ca și caracterul lor în momentul abandonării, precizăm că toate piesele sunt fragmentare, ceea ce înseamnă că erau desacralizate³. În sprijinul acestei idei vine și locul de descoperire a acestor fragmente, mai mult în groapa menajeră sau în afara complexelor.

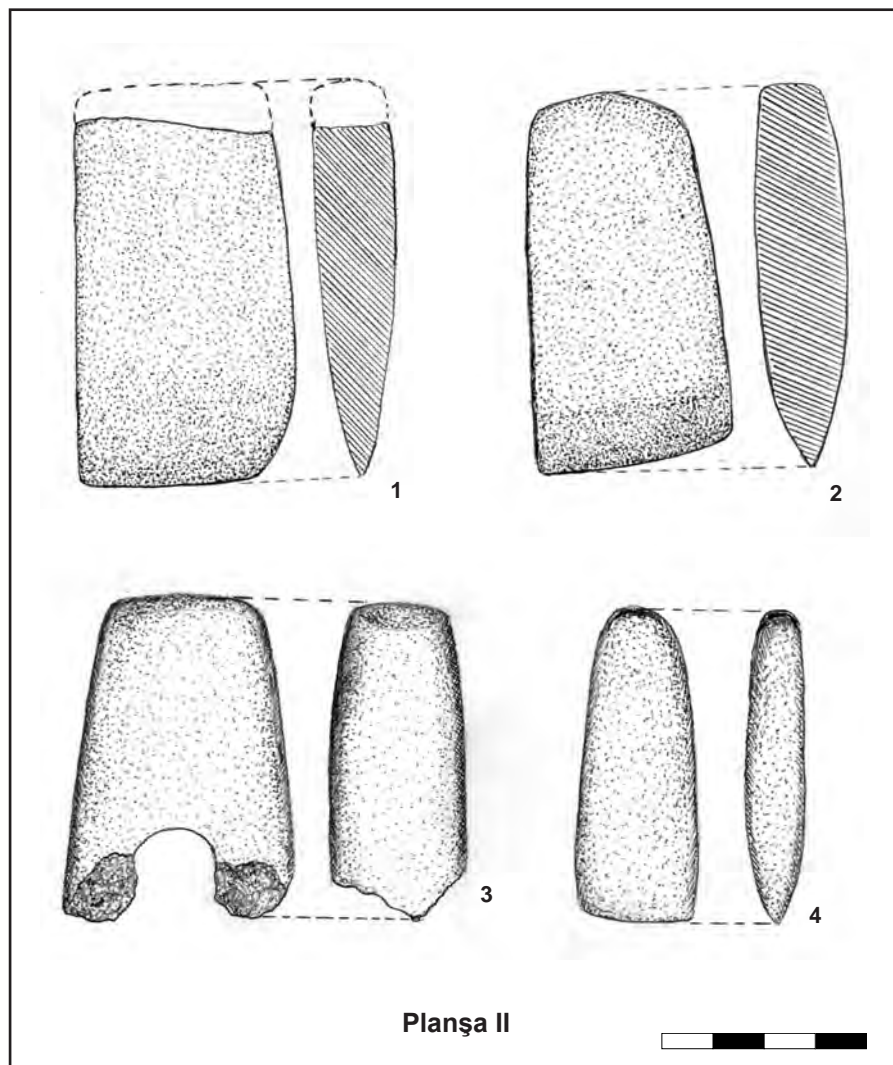
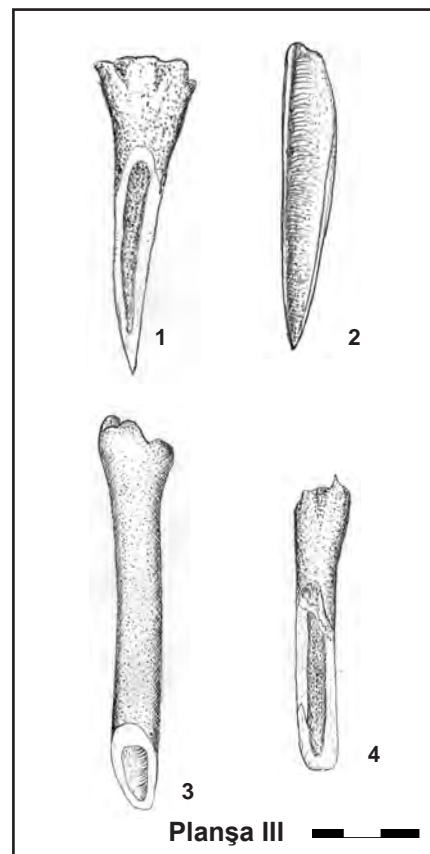
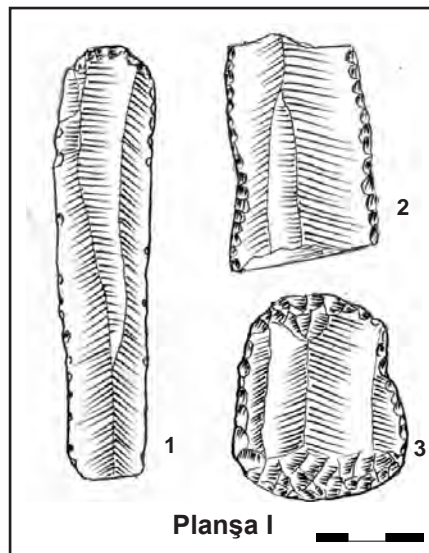
Pasta din care au fost confecționate aceste statuete prezintă două aspecte. O primă pastă este de foarte bună calitate, pe când a doua conține nisip și pietricele, ceea ce face ca pasta să fie poroasă și mai puțin omogenă. Fragmentele provin în general de la statuete feminine de dimensiuni mici și mijlocii, în poziție verticală. S-au găsit câteva piciorușe de figurine. Un astfel de picioruș este decorat cu linii incizate la partea superioară, iar de la genunchi în jos lipsește decorul. Cele două zone sunt separate printr-o linie circulară (Pl. VI, fig. 1). Două fragmente de statuete au fesele bine reliefate, iar în față au fost decorate cu două linii circulare (Pl. VI, fig. 2) sau cu mici incizii de-a lungul liniei care unește cele două picioare (Pl. VI, fig. 3). Au fost descoperite și statuete fragmentare bogat decorate cu incizii circulare (Pl. VI, fig. 4) și benzi de linii (Pl. VI, 5).

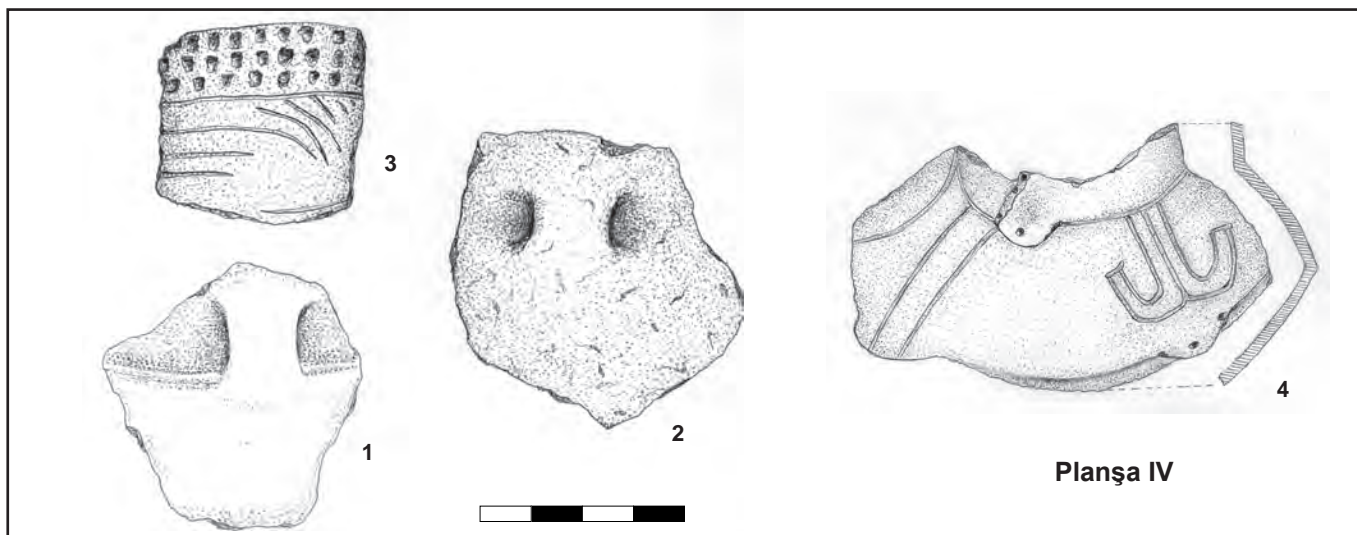
Cea mai interesantă piesă este reprezentată de o statueta plată, fragmentară, descoperită în locuință (Foto 3). Statueta are brațele ridicate în sus, la brațul stâng observându-se degetele de la mână. Fața ovală se continuă cu un gât lung, iar pe bust sâni sunt reprezentați prin două mici proeminențe. La mijloc se observă un model realizat prin două linii incizate, orizontal, paralele între ele. La brațe, în dreptul cotului și în partea inferioară a corpului au fost realizate, patru perforații care ne arată că avem de-a face cu o piesă rituală⁴ (Pl. VI, fig. 6).

Bogăția materialului faunistic, oferită de situl cercetat, provine mai ales dintr-o groapă menajeră. În urma analizelor de laborator s-au identificat atât specii de animale domestice (*Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus scrofa domesticus*, *Canis familiaris*) cât și sălbatice (*Unio* sp., *Galus* sp., *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa ferus*, *Lepus europaeus*, *Meles meles*). De asemenea s-au mai descoperit un fragment de înotătoare de pește și un fragment de carapace de țestoasă care deocamdată nu au fost atribuite unor specii.

Un număr considerabil de piese osoase poartă însemne ale acțiunii antropice (urme de jupuire, descărnare),

dar și urme lăsate de acțiune altor animale (rozătoare, carnivore). O parte din oase au fost prelucrate cu dârzenie, fiind astfel transformate în unelte de o perfecțiune extraordinară. Aceste "amprente" lăsate de strămoși ne ajută la reconstituirea și înțelegerea condițiilor de trai din vremea respectivă (reconstituirea paleoambientală, dietă, ocupații, economia comunității).

Planșa IV

Cercetările viitoare, alături de celelalte așezări Stoicani-Aldeni de pe teritoriul județului Vaslui⁵, sperăm să ne aducă noi informații referitoare la viața comunităților locale din neo-eneolitic.

Note:

1. Marin Rotaru, Cristian Onel, Florin Varvara, Ion Baci, *O așezare a faciesului neo-eneolitic Stoicani-Aldeni descoperită la Frunțișeni, județul Vaslui*, „Elanul”, nr. 58, 2006, p.1-4.
2. Materialul arheologic descoperit în timpul cercetărilor de suprafață și a săpăturilor de salvare se află la Muzeul „V. Pârvan” din Bârlad.
3. Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț, 1997, p. 30.
4. Ioan T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983, p. 99.
5. Așezarea de la Frunțișeni, alături de situl de la Trestiana, comuna Grivița, sunt inedite și se adaugă celor 22 de așezări și situri Stoicani-Aldeni din județul Vaslui; vezi, Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 36.

e-mail: revistaelanul@gmail.com
<http://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

prof. univ. dr. Vlad Codrea,

Univ. „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. Ștefan Olteanu, București

Dan Ravaru, Vaslui

Corneliu Bichineț, Vaslui

Mircea Coloșenco, București

Serghei Coloșenco, Bârlad

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Sorin Langu, Galați

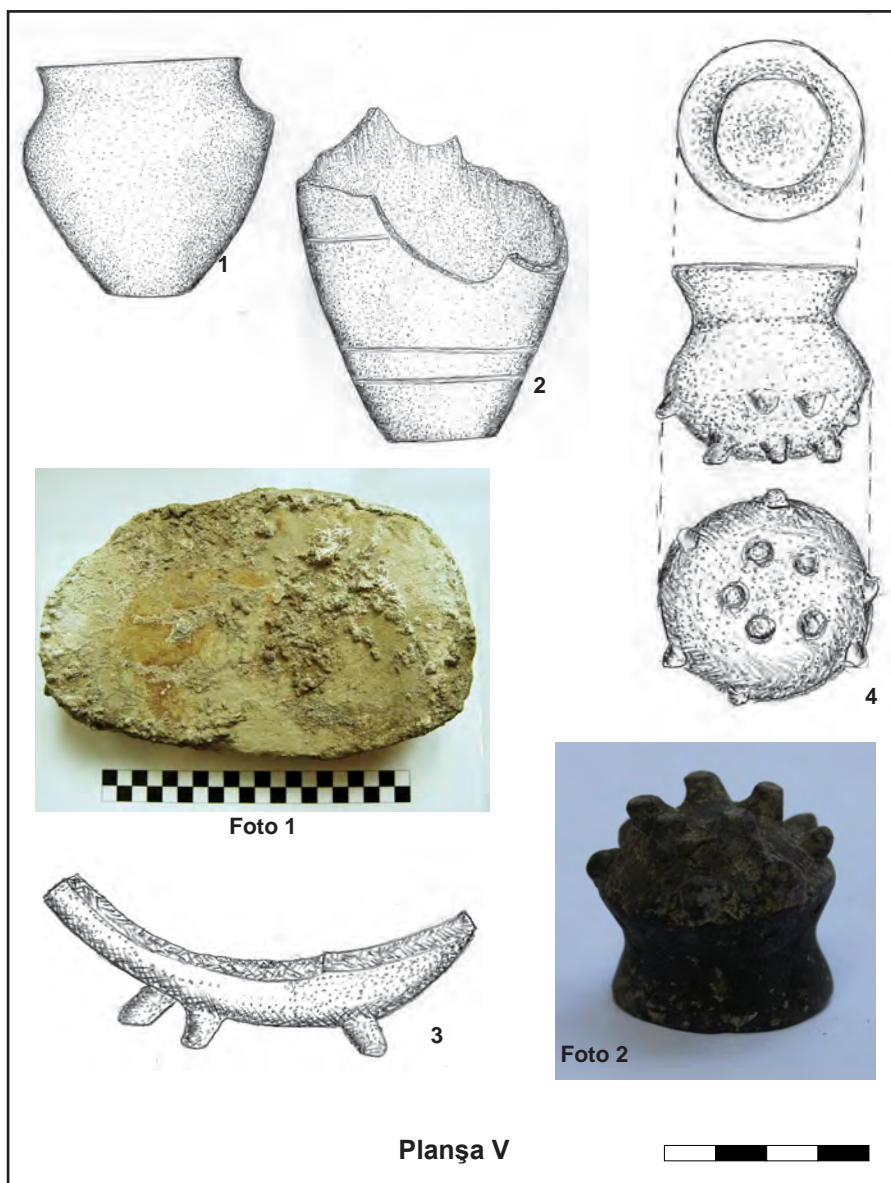

Foto 1

Foto 2

Planșa V

ISSN: 1583-3593

Tehnoredactare: Bogdan Artene
 Tipar: SC Irimpeș SRL Bârlad

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
 Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

